

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Michaela Mizeráková

Neologie v současné francouzštině

Neology in contemporary French

Praha, 2015

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Štichauer, Ph.D.

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat panu PhDr. Jaroslavu Štichauerovi, Ph.D. za odborné vedení práce, za připomínky, rady a čas, který mi věnoval.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Klecanech dne...

podpis

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá preferencí určité kategoriální struktury, přesněji řečeno konkurencí VN kompozit, víceslovných pojmenování typu *N de N*, *N à N* a ekvivalentních výpůjček z anglického jazyka, jež se používají k označení nového referentu. Jejím cílem je popsat tendence současné denominativní neologie v oblasti instrumentálních denotátů, a to na základě vzorku neologických výrazů kuchyňského náčiní. Práce je rozdělena na dvě části: teoretickou a praktickou. Teoretická část poskytuje obecnou charakteristiku jevů spojených s daným tématem. Zabývá se tedy neologií, neologismy, kompozicí, víceslovnými pojmenováními a produktivitou. Praktická část obsahuje analýzu dotazníkového šetření, jehož výsledky jsou následně ověřeny v korpusu a ve vyhledávači Google.

Klíčová slova: neologie, neologismus, kompozice, VN kompozita, víceslovná pojmenování, produktivita, současný francouzský jazyk

Abstract

This master thesis is dealing with the preference of certain categorical structures (VN compounds, nominal syntagmas *N de N*, *N à N* and their English equivalent) to denote a new referent. Its aim is to describe current trends of denominative instrumental neology. The thesis is divided into two parts: theoretical and practical. Theoretical part provides a brief characteristics of the concerned fields: neology, neologism, compounding, nominal syntagmas and productivity. Practical part includes survey and compares its results with corpus analyses and data obtained from Google browser.

Key words: neology, neologism, compounding, VN compounds, nominal syntagma, productivity, contemporary French

Seznam zkratk

N = substantiva

A = adjektiva

V = verba

N1 = substantivum, první část kompozita / víceslovného pojmenování

N2 = substantivum, druhá část kompozita / víceslovného pojmenování

SP = předložkové syntagma

Obsah

0. ÚVOD	9
1. NEOLOGIE	10
1.1. Definice neologie	11
1.2. Slovo tvorná neologie	12
1.3. Sémantická neologie	14
1.4. Výpůjčky (Přejímání slov)	15
1.4.1. Dělení výpůjček.....	17
1.5. Fonologická neologie	17
1.5.1. Absolutní fonologická neologie	17
1.5.2. Fonologická neologie jako doprovodný jev.....	19
1.6. Syntaktická neologie	20
1.6.1. Konverze	20
1.6.2. Změna syntaktické vazby.....	20
1.6.3. Změna selektivních rysů.....	20
1.7. Shrnutí	21
2. NEOLOGISMUS	23
2.1. Schopnost lexikalizace	23
2.1.1. Okazionalismy.....	24
2.1.2. Potenciální slova.....	24
2.2. Absence slova ve slovníku	24
2.3. Pociťování novosti ze strany mluvčích	25
2.4. Přibližné určení vzniku slova	25
2.5. Proč vznikají neologismy?	25
2.6. Shrnutí	26
3. KOMPOZICE.....	27
3.1. Definice kompozice	27

3.2.	Endocentrická a exocentrická kompozita.....	28
3.3.	Syntaktická charakteristika	29
3.3.1.	<i>Koordinativní vztah</i>	29
3.3.2.	<i>Subordinativní vztah</i>	29
3.3.3.	<i>Atributivní kompozita</i>	30
3.4.	Morfologická charakteristika	30
3.5.	VN Kompozita	31
3.5.1.	<i>Povaha verbální složky VN_N kompozita</i>	32
3.5.2.	<i>Sémantická charakteristika VN kompozit</i>	32
3.5.3.	<i>Fonologická charakteristika</i>	33
3.5.4.	<i>Shrnutí VN kompozit</i>	33
4.	VÍCESLOVNÁ POJMENOVÁNÍ	34
4.1.	Charakteristika víceslovných pojmenování	34
4.2.	Víceslovná pojmenování typu N de N, N à N.....	35
4.2.1.	<i>N de N, N à N: Konkurence předložek</i>	35
4.3.	Shrnutí	36
5.	LEXIKÁLNÍ PRODUKTIVITA ZEJMÉNA KOMPOZIT A VÍCESLOVNÝCH POJMENOVÁNÍ	37
5.1.	Definice	37
5.2.	Faktory ovlivňující produktivitu kompozit a víceslovných pojmenování	38
5.2.1.	<i>Frekvence jednotlivých slov</i>	38
5.2.2.	<i>Velikost morfologické rodiny</i>	38
5.2.3.	<i>Sémantická transparentnost</i>	39
5.2.4.	<i>Délka slova</i>	39
5.2.5.	<i>Struktura slova</i>	39
5.2.6.	<i>Vliv paradigmatu</i>	39
5.2.7.	<i>Rejstřík jazyka</i>	40
5.2.8.	<i>Vzdělání</i>	40

5.3. Shrnutí	41
6. VÝZKUM.....	42
6.1. Dotazník	42
6.1.1. <i>Východiska a cíle</i>	42
6.1.2. <i>Popis dotazníku</i>	43
6.1.3. <i>Hypotézy</i>	43
6.1.4. <i>Vyhodnocení dotazníku</i>	46
6.1.5. <i>Shrnutí</i>	51
6.2. Vyhledávač Google	53
6.2.1. <i>Shrnutí</i>	57
6.3. Korpusový výzkum	57
6.3.1. <i>Popis korpusu</i>	57
6.3.2. <i>Metodologie výzkumu</i>	58
6.3.3. <i>Produktivita jednotlivých bází</i>	59
6.3.4. <i>Shrnutí</i>	61
7. ZÁVĚR.....	62
7.1. Shrnutí	64
Résumé v češtině	65
Résumé.....	67
Bibliografie	69
Přílohy.....	73

0. ÚVOD

Diplomová práce s názvem *Neologie v současné francouzštině* se zabývá preferencí určité kategoriální struktury, přesněji řečeno konkurencí VN kompozit, víceslovných pojmenování typu *N de N*, *N à N* a ekvivalentních anglicismů k pojmenování nového referentu. Práce se tak dotýká hned několika lexikologických témat: pojednává o již zmíněné neologii (především experimentální, denominativní a formální), dále se zabývá produktivitou a rozdíly mezi kompozity a víceslovnými pojmenováními.

Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části (kapitoly 1-5) s ohledem na zaměření výzkumu podám stručný přehled a charakteristiku výše zmíněných lexikologických témat, stručně popíši neologii a neologismy, následně se budu zabývat charakteristikou kompozice a VN kompozit. Na závěr pojednám o produktivitě kompozit a o faktorech ovlivňujících vznik nových pojmenování.

V praktické části (kapitoly 6-7) se pomocí dotazníkového šetření snažím stanovit tendence současné denominativní neologie na vzorku výrazů s instrumentální funkcí. Zabývám se především konkurencí jednotlivých jazykových struktur, které se nejčastěji používají k denotaci instrumentů: VN kompozita, víceslovná pojmenování a anglicismy.

Výsledky dotazníkového šetření následně porovnám s výskytem daných výrazů ve vyhledávači Google. Validitu takto získaných dat poté ověřím v korpusu webových textů, kde budu sledovat produktivitu slovesných / deverbativních bází u výše testovaných výrazů.

1. NEOLOGIE

Neologie jakožto moderní lingvistická disciplína vznikla v 60. letech minulého století. Na jejím rozvoji se velkou měrou podíleli francouzští lingvisté. Mezi hlavní průkopníky patří například Alain Rey, Pierre Guilbert či Louis Guilbert, významný francouzský lexikograf, jež stál v čele „Střediska pro výzkum lexikálních neologismů“.¹

Jelikož se jednalo o relativně novou disciplínu, samotný koncept neologie nebyl přesně definovaný, terminologie nejednotná, odborné lingvistické časopisy se touto problematikou zabývaly pouze okrajově. Alain Rey (1976) ve svém článku *Néologisme, un pseudoconcept ?* (cit. dle Sablayrolles 2000) dokonce poukazuje na samotnou absenci termínu neologismus nejenom v mnoha významných publikacích obecné lingvistiky (Bloomfield, Harris, Gleason, Lyons), ale i v gramatikách: např. *Le Dictionnaire des sciences du langage* (Ducrot-Todorov), *La grammaire française* (H.-D. Béchade) či *Grammaire méthodique du français* (Riegel, Pellat, Rioul), kde sice nalezneme pojem neologie, avšak tomuto tématu je věnován stručný odstavec. Výjimku představuje 36. vydání časopisu *Langages* (1974), které bylo celé zasvěcené neologii.

Koncept neologie se tedy postupně vyvíjel a značného rozmachu dosáhl na přelomu století, což bylo ovlivněno celou řadou mimojazykových faktorů, jakými jsou například „rozvoj vědy, techniky, informačních technologií, prostředků masově komunikace či zrychlení tempa společenského života“ (Kšandová 2008: 11). Vznikla tak potřeba pojmenovat nové koncepty, směry, výdobytky moderní civilizace, což se následně promítlo i do teoretické roviny a daná část lexika byla čím dál tím více studovaná lingvisty.

I přes neologický „boom“ Sablayrolles (2000) zůstává spíše skeptický a tvrdí, že ještě na začátku 21. století je neologie v lingvistických kruzích považována za okrajovou disciplínu, které se nedostává dostatečného zájmu.

V dnešní době je však neologie již zavedenou lingvistickou disciplínou (i podle Sablayrollesa 2011), o čemž svědčí četné odborné publikace: 183. vydání časopisu *Langages*, časopis *La banque des mots*², debaty a konference: *Congrès international de néologie en langues romanes, Néologie sémantique et corpus* aj. (Mejri, Sablayrolles 2011).

¹ Tato organizace se zabývala teoretickými aspekty neologie a neologismů, jejich sběrem, tříděním a následným zpracováním.

² Tento časopis, který vydává *Conseil international de la langue française*, obsahuje studie, články a doporučení týkající se slovtvorby a neologismů v oblasti vědy a techniky.

Jednou z hlavních postav současné francouzské neologie je již zmíněný Jean-François Sablayrolles, který ve spolupráci s Johnem Humbleym od roku 2007 vydává mezinárodní odborný časopis *Neologica*. Mezi další „neolingvisty“ je možné zmínit Marie-Françoise Mortureuxovou, Gabrielle Quemadovou či Bernarda Quemadu.³

Po obecném úvodu se nyní podíváme, co se rozumí pod pojmem neologie.

1.1. Definice neologie

Neologie zahrnuje širokou škálu konceptů a úhlů pohledu. Boulanger (cit. dle Sablayrolles, Meiri 2011) se pokusil shrnout, co vše se rozumí pod pojmem neologie a vymezil tak 5 základních oblastí:

1. slovtvorný proces
2. teoretický a praktický výzkum lexikálních inovací
3. organizovaná a plánovaná činnost institucí, která má za úkol tvořit, sčítat, radit, šířit a zavádět nová slova
4. identifikace odborných oblastí, které se vyznačují nedostatkem francouzské slovní zásoby
5. lexikografická činnost.

Tato práce pojednává o neologii z hlediska slovtvorby a všimá si některých jejich teoretických a praktických otázek. Neologii tedy chápe jako lingvistickou disciplínu spadající pod lexikologii, jež se zabývá inovačními procesy v lexiku, které vedou ke vzniku nových výrazů, tzv. neologismů. Mortureux (1997: 115) definuje neologii jako:

„L'ensemble de processus qui déterminent la formation de nouveaux mots, les néologismes.“⁴

Podobně ji vymezují i Guilbert (1975: 31): *„La possibilité de création de nouvelles unités lexicales, en vertu des règles de production incluses dans le système lexicale.“⁵*

či Marcellesi, který zároveň zmiňuje dva základní způsoby vzniku neologismů (1974: 95): *„La néologie se définit comme la production d'unités lexicales nouvelles, soit par apparition d'une forme nouvelle, soit par apparition d'un sens nouveau à partir d'un même signifiant.“⁶*

³ V Čechách se tímto tématem zabývá především Věra Martincová.

⁴ „Souhrn postupů, které určují vznik nového slova, neologismu.“

⁵ „Možnost vytvoření nových lexikálních jednotek v souladu se slovtvornými pravidly daného jazykového systému.“

Z hlediska způsobu tvoření nových výrazů se tedy neologie tradičně dělí na **slovotvornou**, jinak řečeno **formální** (formální vznik nového slova) a **sémantickou** (přidělení nového významu již existující formě). Avšak tyto dvě kategorie neobsáhnou širokou škálu nejrůznějších neologismů, proto je možné se setkat s podrobnějším dělením. Guilbert rozlišuje 4 základní formy neologie, kromě dvou výše zmíněných zavádí neologii fonologickou a výpůjčky. Nejpodrobnější klasifikaci má však Sablayrolles (2000), který rozlišuje neologii **slovotvornou, sémantickou, výpůjčky, fonologickou a syntaktickou**.⁷ Na následujících stránkách se pokusím stručně charakterizovat každou z nich.

1.2.Slovotvorná neologie

Neologismy, které vzniknou prostřednictvím slovotvorné (formální) neologie, využívají již existujících morfologických postupů, pravidel a morfémů k vytvoření nové lexikální jednotky. V podstatě se jedná o novou kombinaci starých strukturních prvků (Kšandová 2008). Zjednodušeně lze formální neologii označit za proces, jehož výsledkem je zrod nového slova, které před tím neexistovalo (Sablayrolles 2000). Jde tedy o formálně zcela nové lexémy.

Tyto lexémy vznikají prostřednictvím slovotvorných procesů, jakými jsou derivace (*baladeur*), kompozice (*radiocassette*), slovní spojení („synapsie“⁸, *galerie marchande*) či zkratky (*SIDA, ADN*) (Mortureux 1997: 115). V podstatě veškeré slovotvorné produktivní postupy, jsou schopny tvořit neologismy: derivace (prefixace, sufixace, cirkonfixace), kompozice (francouzská i učená), paragramatické postupy (tronkace, „mot-valise“, zkratky). Problematice kompozice a kompozit je věnována kapitola č. 3.

Ze strukturalistického hlediska formální neologie vytváří nový jazykový znak spojením nového označovaného s novým označujícím: „*former un mot par néologie formelle, c'est*

⁶ „Neologie je definována jako vznik nových lexikálních jednotek, a to buď vytvořením nové lexikální formy, nebo přidělením nového smyslu již existujícímu označujícímu.“

⁷ Sablayrolles kritizuje klasické bipartitivní dělení, které podle něj opomíjí zapojení slov do kontextu a jejich kombinovatelnost s ostatními jednotkami. Proto bychom identifikaci neologismů neměli zakládat na sémantice, jak je tomu u tradičního dělení, ale na syntaxi, event. sémantiko-syntaxi, jelikož se tak nebudeme opírat o pouhou vágní sémantickou intuici, ale o distribuční kritéria, což jde ruku v ruce s chápáním neologismů v kontextu, a ne jako izolované jednotky (Sablayrolles 2011).

⁸ Mortureux (1997: 191) pod pojmem „synapsie“ míní: „*composé nominal formé de plusieurs bases françaises non reliées par un trait d'union.*“ Podle terminologie Benvenista se nejedná o „synapsie“, jelikož jedním z jejich znaků je „*emploi de joncteurs à cet effet, notamment de et à*“ (Benveniste 1974: 172).

créer un nouveau signe, c'est associer un nouveau signifié à un nouveau signifiant“ (Mortureux 1997: 115).⁹

Podobně ji definuje i Guilbert (1975: 101), avšak slovotvornou neologii nazývá jako syntagmatickou: „*Le principe de la néologie syntagmatique réside dans la combinaison de plusieurs segments reconnus comme signes différents, c'est-à-dire comme union d'un signifiant et d'un signifié.*“¹⁰

Mejri (2011) kritizuje tradiční pojetí formální neologie, které se omezuje pouze na její morfologickou stránku. Podle autora článku nelze slovo, byť vzniklé formální neologií, redukovat pouze na jeho morfologii a vnímat ho jen jako shluk morfémů. Jelikož lexémy fungují v kontextu, měla by formální neologie (a ostatně i sémantická) být pojmána mnohem komplexněji. Jako příklad zmiňuje několik predikativních konstrukcí ze 70. let: „nobélisé“, „précisable“ či „vasectomiser“. Uvádí, že jejich význam je samozřejmě možné odvodit z jejich jednotlivých morfémů, ale zároveň je nutné brát v potaz jejich použití ve větě a kombinovatelnost s ostatními větnými členy: „*On peut certes déduire leur signification globale à partir de leurs formants ; mais il est impossible de les séparer de leurs classes d'arguments qui en déterminent l'emploi et qui représentent leur premier ancrage discursif, qui sera retenu comme emploi de base, si les unités sont appelées à acquérir de nouvelles significations : précisable s'emploie avec le temps (dates, etc.); nobélisé (écrivains, scientifiques, etc.); vasectomiser (les mâles, les personnes de sexe masculin)* (Mejri 2011: 11).¹¹

Někteří lingvisté (např. Riegel, Pellat, Rioul 2009) řadí pod formální neologii i výpůjčky, jiní (Mortureux 1997, Sablayrolles 2000, Čermák 2011) je považují za samostatnou kategorii obohacující slovní zásobu. Dle Čermáka (2011: 160) výpůjčky „*k vlastní tvorbě slov či pojmenování nepatří. (...) Přejímání slov, ale i víceslovných pojmenování slovní zásobu daného jazyka pouze rozšiřuje a nic se tu v cílovém jazyce netvoří.*“ (Což ale neznamená, že dále od převzatých slov odvozeniny tvořit nelze.) Z tohoto důvodu je výpůjčkám věnována samostatná podkapitola č.1.4.

⁹ „*Vytvořit nové slovo postřednictvím formální neologie znamená vytvořit nový jazykový znak, tedy spojit nový označovaný s novým označujícím.*“

¹⁰ „*Princip syntagmatické neologie spočívá v kombinaci několika různých segmentů, které jsou považovány za rozdílné znaky, jedná se tedy o spojení označujícího s označovaným.*“

¹¹ „*Je samozřejmě možné odvodit celkový význam od jednotlivých částí slova, ale není možné opomíjet jeho sémantické role, které určují jeho první a zároveň základní použití v promluvě: „Précisable“ (upřesnitelný) se používá s časovými údaji (data atd.), „nobélisé“ (ten, který získal Nobelovu cenu) ve spojení se spisovateli, vědci atd., „vasectomiser“ (provést vazektomii) u mužského pohlaví.*

1.3. Sémantická neologie

Pravděpodobně nejvíce neologismů vzniká posunem sémantiky již existujícího slova, tedy prostřednictvím sémantické neologie (Čermák 2010). Dochází tak k vytvoření nového spojení mezi již existujícím označujícím a sémémem (Mortureux 1997). Sémantická neologie se tedy dá definovat jako: „*L'apparition d'une signification nouvelle dans le cadre d'un même segment phonologique. (...) Toute création sémantique de caractère lexical se traduit par une nouvelle union entre un signifiant et un signifié*“¹² (Guilbert 1975: 64) či „*On parle de la néologie sémantique pour les mots qui acquièrent un nouveau signifié alors que leur signifiant ne change pas*“¹³ (Sablayrolles 2000: 226). Jde tedy o sémantickou modifikaci již existující struktury. Většinou se jedná o malé změny významu, které vznikly změnou kolokability daného slova a jsou tedy hůře rozpoznatelné, v češtině např. *jádro* (*jaderná energie*), *deštník* (*protiraketový*) či *zajímavý* (*ekonomicky slibný*) (Čermák 2010: 220).

K posunu sémantiky slova může dle Riegelera, Pellata, Rioulla (2009) dojít ze tří důvodů:

1. Potřeba označit novou skutečnost: *la souris de l'ordinateur* (myš u počítače).
2. Vliv jiné formy: Francouzské sloveso *réaliser* (uskutečnit) se nyní používá i ve smyslu uvědomit si, k čemuž došlo pod vlivem anglického *to realize* (uvědomit si).
3. Přenesení významu na základě vnější či vnitřní podobnosti (metaforizace, metonymizace) a/nebo přenesení významu původního pojmenování na jiný předmět, jeho zveličení (hyperbola): Francouzské *blaireau*, jezevec, se v hovorovém jazyce používá k označení osoby, kterou je lehké napálit.

Mezi hlavní prostředky sémantické neologie patří tedy již zmíněná metafora a metonymie, dále pak různé řečnické figury a tropy jakými jsou například synekdocha, antonomáze, litotes, oxymoron, hypokoristika atd. Většina publikací pojednávajících o sémantické neologii se omezuje pouze na tyto stylistické prostředky, nicméně jejich kompletní výčet je daleko širší, pro ilustraci Sablayrolles (2011) zmiňuje: lidovou etymologii (*jour ouvrable*: není odvozeno od slovesa *ouvrir*, otevřít, ale od *œuvrer*, pracovat), rozšíření významu slova (*panier*, košík, neslouží pouze na chléb), zúžení významu (z latinského *ponere*, položit, vzniklo *pondre*, snášet vajíčka), remotivace slova (*un universitaire intraitable*) atd.

¹² „Vznik nového významu v rámci jednoho fonologického segmentu. (...) Jakákoli sémantická lexikální kreativita se charakterizuje novým spojením označovaného a označujícího.“

¹³ „Sémantická neologie se týká slov, která nabývají nového označovaného, zatímco označující se nemění.“

K těmto významovým posunům může dojít díky polysémantičnosti slov: „*Pour que la démotivation par rapport à la base intervienne, il faut une rupture dans l'un ou plusieurs de des sèmes constitutifs du noyau sémique, de telle sorte que le faisceau initial sémique soit détruit*“¹⁴ (Guilbert 1975: 67). Což ale neznamená, že by k sémantické neologii docházelo uvnitř lexikální jednotky. Podle Guilberta (1974, 1975) i Bastuji (1974) je pro sémantickou neologii rozhodující kontext, jelikož právě odtud získává svůj nový význam: „*C'est l'énonciation qui détermine la mutation sémantique en même temps que les conditions de l'énonciation, c'est-à-dire la personne de l'élocuteur et l'ensemble lexical dont il use en vertu de son statut social*“ (Guilbert 1975: 72).¹⁵

Při vzniku sémantických neologismů dochází tedy ke třem změnám: ke změně kombinovatelnosti lexému, ke změně referentu, který byl vytvořen nebo změněn touto kombinovatelností, a ke změně v diskurzu (Bastuji 1974). Podle Bastujiové by se každý sémantický neologismus měl posuzovat z hlediska těchto tří kritérií.

1.4. Výpůjčky (Přejímání slov)

Přirozenou součástí jazykového vývoje jsou výpůjčky (přejímky) z cizích jazyků, které jsou jednak závislé na momentální dobové potřebě nového pojmenování, tak na nabídce zdrojového jazyka (Čermák 2010). V současné době je touto *linguou francou* angličtina, což se týká přejímek do francouzštiny i do češtiny. Ve Francii existuje silná regulativní tradice, která dala vzniknout různým institucím (Francouzská akademie, Commission générale de terminologie et de néologie), které dbají o čistotu francouzského jazyka a snaží se ho uchránit před podobnými cizími vlivy.¹⁶

Jak již bylo zmíněno výše, výpůjčky se mezi formální neologii neřadí, jelikož nevznikají jedním ze slovtvorných procesů. Lexikum pouze obohacují o nové výrazy, což ale neznamená, že samy by nemohly sloužit jako základ pro tvoření slov.

Mezistupeň mezi derivací a výpůjkou představuje kalk. Ten se skládá z „*obecného pojmenovacího modelu z cizího jazyka (zvl. u kompozit a kolokací) a plně domácích*

¹⁴ „Aby mohlo dojít k demotivaci kořenu slova, musí dojít k přerušení svazku mezi jedním nebo více základními sémy sémantického jádra, tak aby sémantický svazek zanikl.“

¹⁵ „Na sémantický posun má vliv výpověď, stejně tak jako extralingvistické podmínky výpovědi, tedy mluvčí a jeho slovní zásoba, kterou používá v závislosti na svém sociálním statutu.“

¹⁶ Čermák (2010: 221) takovéto chování považuje za „absurdní a směšné“, jelikož jazyk se nedá ovládat a připodobňuje ho k živému organizismu: „jazyk si v této oblasti snadno poradí sám; co je skutečně zapotřebí, si ponechá, a co není, odvrhne a v zásadě k tomu nepotřebuje ani ředitele ani rádce.“

morfematických či lexikálních základů, srov. lat. benedicere a české blahořečit“ (Čermák 2011: 160). Většinou jde tedy o doslovný překlad z cizího jazyka, například anglické slovo *skyscraper* takto přešlo jak do francouzštiny: *gratte-ciel*, tak do češtiny: *mrakodrap* (Apothélos 2002: 16, 17).

Výpůjčky jsou nejčastěji podstatná jména, slovesa a adjektiva, nicméně z jazyka s vysokou prestiží, který poskytuje velké množství výrazů, mohou přejít i jiné slovní druhy a složky jazyka: částice, gramatická slova, sufixy, syntaktické struktury, ve výjimečných případech i hlásky (Grevisse 1993, Guilbert 1975). Jako nejčastější příklad morfologické výpůjčky se uvádí plurál podstatných jmen, např. *un tempo, des tempi, un lied, des lieder* (Apothélos 2002: 17).

Ve většině případů se přejatá slova více či méně přizpůsobí cílovému jazyku, a to na úrovni fonologické, morfologické (přejatá slovesa se časují podle francouzské konjugace) a někdy i sémantické: Výpůjčky přecházejí do cizího jazyka jako monosémantické jednotky, ze začátku jsou tedy nositelem jediného významu. Pokud je tento význam velice široký, dochází v cílovém jazyce k jeho zúžení. Příkladem tohoto jevu je anglické slovo *building* (budova), které ve francouzštině označuje pouze několikapatrové budovy (Grevisse 1993).

Právě na míře integrace výpůjčky záleží, zda je slovo považováno za cizí nebo již za výpůjčku. O výpůjčce můžeme hovořit od chvíle, kdy daný lexém začne fungovat v cílovém jazyce, je používán a mluvčí jej nepovažují za cizí (Guilbert 1975). Rozhodující pro jeho uchycení v systému jazyka jsou morfosyntaktická a sémantická kritéria, fonologická adaptace není směrodatná (Guilbert 1975). Jako nejspolehlivější se jeví morfosyntax: Ve chvíli kdy přejaté slovo slouží jako základ pro derivaci, je plně začleněno do cílového jazyka, např. francouzské *sprint* → *sprinter*; *gadget* → *appareil-gadget* (Guilbert 1975: 97). Ze sémantického hlediska je přejímka integrována ve chvíli, kdy se z ní stane polysémantický lexém: „*Le fait que le terme (...) puisse recouvrir une disponibilité sémantique qui lui permet d'assumer le rôle de signifiant de plusieurs signifiés témoigne de son insertion définitive dans le système lexical de la langue d'accueil*“ (Guilbert 1975: 97).¹⁷

Deroy (cit. dle Guilberta 1975) rozlišuje mezi cizím slovem, výpůjčkou a peregrinismem, přičemž posledním označením rozumí lexém těsně po jeho zavedení v jazyce a přirovnává ho k situaci, kdy vzniká neologismus a začíná být používán. Ve chvíli, kdy je slovo plně včleněno do jazykového systému se již jedná o výpůjčku. Za neologické je tedy považováno

¹⁷ „Fakt, že dané slovo může zastávat funkci označujícího pro více označovaných, svědčí o jeho začlenění do lexikálního systému cílového jazyka.“

objevení se výrazu a jeho následné šíření, čili fáze peregrinismu podle terminologie Deroye. Opačný názor zastává Weinrich (cit. dle Guilberta 1975), který za výpůjčku považuje Deroyův peregrinismus, ne jeho následnou integraci do jazyka.

Morfosyntax a sémantika nejsou jediným kritériem, který rozhoduje o zavedení výpůjčky do jazyka. Daný výraz se ujme, pokud chybí v cílovém jazyce (např. ve francouzštině *gadget*), je nenahraditelný kvůli své fonologické malebnosti (*flash*) nebo pokud pokrývá širší význam než jeho ekvivalent v cílovém jazyce (*shopping* vs. *lèche-vitrine*). V opačném případě zanikne, k čemuž může přispět i vytvoření jeho domácího ekvivalentu (*ordinateur* pro *computer*) či kalku. Podle Guilberta (1975) dlouhou životnost nemají ani šokující výrazy.

1.4.1. Dělení výpůjček

Guilbert (1975) rozlišuje tři druhy výpůjček: **denotativní**, **konotativní** a **xenismy**.

Denotativní výpůjčky označují především technologické výtvarky a koncepty, které vznikly v zahraničí a pocházejí z ekonomicky a technologicky vyspělých zemí, např. *cybernétique*.

Konotativní výpůjčky souvisí s vysokou mobilitou osob, ekonomickým a kulturním tlakem, jsou spojovány s jistou prestiží. Jedná se především o módní slova, která se do jazyka dostala prostřednictvím filmu, médií či literatury: *shopping*, *gadget*, *juke-box*, *hippie*, *knock-out*.

Xenismy jsou přejatá slova označující realie, která ve francouzské kultuře neexistují, např. *pampa*, *taïga*, *gaucho*. Tento typ výpůjček je puristy přijímán nejlépe. Je zajímavé, že podle Guilberta se xenismy budou vždy mluvčím jevit jako cizí slova.

1.5. Fonologická neologie

V rámci fonologické neologie rozlišujeme dvě skupiny takto vzniklých slov: absolutní neologismy a slova, u kterých je fonologický aspekt pouze dílčí složkou, jež doprovází jiný slovtvorný prostředek.

1.5.1. Absolutní fonologická neologie

Absolutní neologie je jedním z hlavních prostředků tvorby jednoduchých slov. Ta vznikají spojením několika fonému do slabik a vytváří tak nový významový celek: „*La création spécifiquement phonologique consisterait dans l'articulation d'une ou plusieurs syllabes qui*

aient une valeur signifiante inédite“ (Guilbert 1975: 60).¹⁸ Právě na úrovni slabik (jinak řečeno na úrovni druhé artikulace podle terminologie Martineta) se projevují pravidla utváření znaku, která určují kombinovatelnost jednotlivých fonémů daného jazyka mezi sebou. Neznamená to ale, že vše, co je teoreticky v souladu s fonematickými pravidly, se i realizuje. Vezmeme-li navíc v úvahu arbitrárnost jazykového znaku, tak jakýkoli ještě neexistující sled fonémů, který je v souladu s fonematickou strukturou jazyka může být potenciálním zdrojem fonologické neologie (Guilbert 1975).

V rámci absolutní fonologické neologie rozlišujeme **onomatopoje**, **citoslovce**, **neologismy vzniklé ex nihilo** a **ideofon**.

Onomatopoje a citoslovce

Sablayrolles (2011: 212) onomatopoje definuje jako: „*reproduction en langue d'un bruit, son ou cri de la réalité extralinguistique, mais toujours avec une adaptation au système phonologique de la langue.*“¹⁹ Z tohoto důvodu se onomatopoje jazyk od jazyka liší, navíc není možné zachytit přesnou reprodukci zvuku. V běžné mluvě se téměř nevyskytuje, zatímco v komiksech je obzvláště produktivní. Onomatopoje může mít denominativní funkci a označovat tak nový referent, například neznámý zvuk nové technické vymoženosti (Guilbert uvádí *bip-bip* pro pípání prvního sputníku) nebo může být zcela konotativní a zprostředkovávat tak osobní interpretaci daného zvuku mluvčím. Tento postup je pro svou sugestivní sílu používán zejména v reklamě, např. slogan francouzské společnosti Club Méditerranée: „*ceux qui skient schuss, ceux skient plouf*“ (Guilbert 1975: 63).

Neologismy vzniklé ex nihilo

Neologismy vytvořené ex nihilo vznikly „*nahodilým spojením fonémů v souladu s fonematickou strukturou jazyka za účelem pojmenování určitého referentu*“²⁰ (Guilbert 1975: 61). Tento způsob tvoření nových slov se téměř nevyskytuje, nepočítáme-li názvy některých obchodních značek, např. Kodak (Sablayrolles 2011). Mluví se při tvorbě nových výrazů totiž potřebuje opřít o již existující lingvistický materiál (Guilbert 1975).

¹⁸ „Absolutní fonologická neologie spočívá ve spojení jedné či více slabik, které by mohly vytvořit zcela nový významový celek.“

¹⁹ „Zvuková reprodukce určité mimojazykové reality, která je v jazyce zaznamenána v souladu s jeho fonologickými pravidly.“

²⁰ „Affectation d'une séquence de phonèmes conformes à la structure phonématique à la désignation d'un référent d'une manière absolument arbitraire.“

Ideofon

Sablaylorles (2011: 212) popisuje ideofon jako: „*l'association d'un signifié à des sons, non du fait de ressemblance onomatopéique, mais du fait de la présence de ces sons dans plusieurs mots de sens proches.*“²¹ Slovník Trésor de la langue française (TLFi) jako příklad ideofonu uvádí „*huhuh, rrrr, whou-hou!, hou!, splatch.*“²²

1.5.2. Fonologická neologie jako doprovodný jev

Morfo-fonologické transformace

U tohoto typu neologie je fonologický aspekt novosti pouze dílčí složkou, jevem, který doprovází slovtvorbu a je jejím výsledkem (Guilbert 1975). Dochází tak k redukci či k přidávání jednotlivých hlásek (např. *caoutchouc* → *caoutchouter*). Nejlépe je tento jev pozorovatelný u integrace výpůjček do jazykového systému.

Redukce hlásek je typická zejména pro tronkaci, kdy dochází k vypuštění slabiky na začátku slova, uprostřed či na jeho konci. Odtud potom rozlišujeme aferézi (*autobus* → *bus*), synkopu (*capitaine* → *cap'taine*) a apokopu (*sympathique* → *sympa*) (Sablaylorles 2011: 213).

Opačný postup, tedy reduplikace určitých slabik či hlásek je typická pro jazyk dětí (např. *pipi, tata*).

K fonologické transformaci dochází také u tvoření zkratk, zejména ve chvíli, kdy zkratka „*passé du statut de séquence graphique constituée par une série de lettres séparées graphiquement et phonétiquement à une séquence phonologique coalescente (H.L.M. → HLM [afelem] → hachelemisation)*“ (Guilbert 1975: 63).²³

Fonologické manipulace

Fonologické manipulace se v běžné řeči téměř nevyskytují, jsou vlastní literárním autorům, kteří si hrají se slovy, aby dosáhli určitého stylistického efektu (Guilbert 1975).

²¹ „Spojení označovaného a zvuku nikoli z důvodu onomatopoeické podobnosti, ale kvůli přítomnosti těchto zvuků ve slovech s podobným významem.“

²² TLFi. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales [online]. 2012 [cit. 2014-11-16]. Dostupné z: <http://www.cnrtl.fr/definition/id%C3%A9ophone>

²³ „ze zkratky jakožto sledu písmen, která jsou graficky a foneticky od sebe oddělená, se stane fonologicky jednotný celek.“

Do této kategorie se řadí různé syntaktické dislokace, vkládání epantetických souhlásek (typické pro jazyk A. Jarryho: *tuder pro tuer*), zdvojení slabik (Ionseco: *orordre*) aj.

1.6. Syntaktická neologie

I když je syntaktická neologie podle Sablayrollesa (2000) často opomíjena, téměř vždy doprovází neologii sémantickou, která se projevuje v kombinovatelnosti jednotlivých lexikálních jednotek. Přesnější by bylo tedy mluvit o sémanticko-syntaktické neologii (Sablayrolles 2011). Syntax totiž umožňuje spolehlivější rozpoznání neologismů, jelikož se opírá o přesná distribuční kritéria, a ne pouze o vágní sémantickou intuici.

Syntaktické neologismy mohou být autorské (otázka stylistiky, často se jedná o hapax) či mohou být přirozenou součástí jazykového vývoje, kdy například jedna slovesná vazba nahrazuje druhou. V tomto případě jsou ale po dlouhou dobu považovány za chybné: např. místo *se rappeler d'une chose* → *se rappeler une chose* (Sablayrolles 2011: 42).

Syntaktické neologismy nejčastěji vznikají **konverzí, změnou syntaktické vazby** nebo **modifikací selektivních rysů**.

1.6.1. Konverze

Konverzí (jinak řečeno přechodem slovních druhů, modifikací inherentních rysů, nevlastní derivací, rekatégorizací či transkategorizací) se rozumí „*le changement d'appartenance catégoriel d'une lexie, sans changement du signifiant*“²⁴ (Sablayrolles 2000: 231). Jako příklad Sablayrolles (2000) uvádí větu *ça m'esclave sévère*, kdy se z podstatného jména *esclave* stává sloveso a z adjektiva *sévère* adverbium.

1.6.2. Změna syntaktické vazby

Do této kategorie patří například absolutní použití tranzitivního slovesa (*ça craint, elle hallucine*), tranzitivní použití netranzitivního slovesa (*ironiser un passage*) atd. (Sablayrolles 2000: 231).

1.6.3. Změna selektivních rysů

Pokud dojde ke změně selektivních rysů, daná lexikální jednotka si pro zaplnění jednotlivých valenčních pozic vybírá z jiné kategorie sémantických jednotek, než jí je vlastní. Např. záměna rysů *životný* vs. *neživotný*, *počítatelný* vs. *nepočítatelný*, *abstraktní* vs.

²⁴ „*přechod lexikálních jednotek mezi slovními druhy, aniž by došlo ke změně označujícího.*“

konkrétní atd. Jako příklad Sablayrolles (2011: 232) uvádí: *illuminer des énigmes*. Sloveso *illuminer* implikuje konkrétní předmět, zde se avšak pojí s abstraktním.

1.7. Shrnutí

Výše zmíněné prostředky lexikální kreativity zdaleka nepředstavují úplný výčet možných způsobů tvoření neologismů. Je nutné si uvědomit, že každý neologismus se nedá zařadit pouze k jednomu typu neologie, jelikož často dochází ke kombinaci více postupů a prolínání jednotlivých konceptů. Tento fakt je možné ilustrovat na již zmíněném slovesu *réaliser*, které spadá jak pod výpůjčku, tak pod sémantickou neologii. Zároveň jsou některé neologické postupy produktivnější než jiné. Problematice produktivity je věnována kapitola č. 5.

Následující tabulka (Sablayrolles 2000) shrnuje různé druhy neologie a způsoby tvoření neologismů.

1	Slovotvorná neologie	Derivace	Prefixace	Afixace
			Sufixace	
			Cirkonfixace atd.	
		Kompozita	Francouzská	Kompozice
			Učená	
		Paragramatické konstrukce	„Mot-valise“	Redukce formy
Tronkace				
Zkratky				
2	Sémantická neologie	Figury a tropy	Metafora	Změna významu
			Metonýmie	
			Ostatní (litotes atd.)	
		Ostatní stylistické prostředky	Rozšíření, zúžení významu, remotivace atd.	
3	Fonetická neologie	Absolutní	Onomatopoje	Imitace a deformace
			Ideofon	
			Vznik ex nihilo	Vlastní vznik
		Jako doprovodný jev	Morfofonologické transformace	Imitace a deformace
			Fonologické manipulace	
4	Syntaktická neologie		Změna vazby	Změna funkce
			Modifikace selektivních rysů	
			Konverze	
5	Výpůjčky		Denotativní	Převzetí z cizího jazyka, adaptace
			Konotativní	
			Xenismy	

Tabulka 1: Druhy neologie

2. NEOLOGISMUS

Nové slovo, nově vytvořený jazykový prostředek se běžně označuje pojmem neologismus. Tento termín pochází ze starořeckého neos (nový) a logos (slovo). I přes toto zdánlivě jednoznačné pojmenování, samotné vymezení neologismu je nejednotné. Je tedy možné se setkat s celou řadou definic jdoucích od chápání neologismu jako „*novou jednotku nebo nový význam, který je přidělen již existujícímu slovu*“²⁵ či „*lexikální prostředek, který se charakterizuje jako nový*“²⁶ (Martincová 1983: 10) přes vidění neologismů jakožto výsledného produktu neologie (Bastuji 1974) až po komplexnější definice typu:

„Ce terme (...) désigne des mots nouveaux. (...) En effet, un néologisme est un mot reconnu à la fois comme nouveau et susceptible de se lexicaliser. Car on l’applique essentiellement à des mots en cours de diffusion, avant que leur signification n’ait abouti à les faire enregistrer dans les dictionnaires généraux“ (Mortureux 1997: 105)²⁷

či: „*Unité lexicale sentie comme récente par les locuteurs*“²⁸ (Rey 1970: 170).

Při snaze rozpoznat neologismus se tedy většina lingvistů opírá o příznak novosti ve slovní zásobě, absenci slova ve slovníku, pocitování novosti výrazu mluvčími, schopnost lexikalizace anebo o přibližné určení nového slova (Mejri, Sablayrolles 2011). Nyní se ve zkratce podíváme na některá ze zmíněných kritérií.

2.1. Schopnost lexikalizace

Na základě schopnosti lexikalizace dané jednotky se za neologismy považují ustálené lexémy, které jsou v jazykovém systému již zavedené a mohou se stát jednotkou „*langue*“. K tomu může dojít ve chvíli, kdy je dané slovo běžně rozšířeno a pro mluvčí je tedy akceptovatelné. Akceptabilita podle Guilberta (1975) závisí na morfosyntaxi daného slova, na jeho sémantické struktuře a na jisté sociální normě, která má vliv na lexikum daného jazyka.

K ustálení lexikální jednotky dochází většinou na periférii jazyka, zda se časem posunou do centra, záleží na potřebě, popř. na její „*módnosti*“ (Čermák 2010). Na periférii jazyka se

²⁵ „*nouvelles unités ou sens nouveaux au mots déjà en usage*“ (Grevisse 1993: 200).

²⁶ „*Termínem neologismus se převážně označují lexikální prostředky, které se charakterizují jako nové.*“

²⁷ „*Tento termín (...) označuje nová slova. (...) Ve skutečnosti je za neologismus považováno nové slovo, které je zároveň schopno se lexikalizovat, je používáno a ještě nefiguruje v obecném slovníku.*“

²⁸ „*Lexikální jednotka, která je mluvčími pocitována jako nová.*“

nacházejí tzv. **okazionalismy** (hapaxy), které se až na výjimky nelexikalizují, a **potenciální slova**, „tj. dosud nerealizované systémové možnosti“ (Martincová 1983: 11).

2.1.1. Okazionalismy

Od neologismů je nutné odlišit tzv. okazionalismy, nahodilá lexikální pojmenování, která jsou utvořena pouze jednou a až na výjimky se nelexikalizují. Valná většina lingvistů (např. Kšandová 2008, Mortureux 1997, Sablayrolles 2000) je z tohoto důvodu nepovažuje za neologismy. Jedná se buď o literární výrazy vytvořené daným autorem ke zvýšení expresivity, nebo hovorové výrazy s příznakem jazykové hry. Jsou vázána zpravidla na jediný kontext a nemusejí podléhat morfologickým pravidlům.

Ony výjimky, které se eventuálně v jazyce lexikalizují, nejčastěji pocházejí z per novinářů, kteří se ve snaze ozvláštnit svůj text uchylují k neobvyklým označením a obrátům. Tyto výrazy (nejčastěji umístěné v titulku či perexu, aby přitáhli pozornost čtenáře) se následně mohou stát populární a postupně se začlenit do slovní zásoby, kde fungují do té doby, pokud je dané slovo aktuální (Kšandová 2008).

2.1.2. Potenciální slova

Potenciální slova, jsou výrazy, které implicitně v jazyce existují, ale potřebují vnější impuls, aby došlo k jejich realizaci (což ovšem neznamená, že jsou běžnou součástí jazykového systému). Na rozdíl od okazionalismů se tvoří v souladu s morfologickou strukturou jazyka. Vznikají v proudu řeči a samotný autor si ani neuvědomuje jejich utvoření (Kšandová 2008).

V textu je obtížné poznat neologismy od okazionalismů a potenciálních slov, proto v současné době někteří lingvisté mezi nimi nerozlišují a všechna tato pojmenování považují za neologická.

2.2. Absence slova ve slovníku

Posuzovat eventuální neologismus na základě jeho přítomnosti či nepřítomnosti ve slovníku není příliš spolehlivé. Pomineme-li skutečnost, že na světě existuje přes 30 000 francouzských slovníků (dle Bernarda Quemady cit. dle Sablayrolles 2000) s různým zaměřením a s tím související otázku výběru referenční publikace, narazíme na problém týkající se aktuálnosti zaznamenaných hesel. Nová lemmata jsou do slovníku zanášena se značným zpožděním, což platí dvojnásob pro francouzskou lexikografii, která nejspíše volí

tuto jazykovou politiku, aby se vyhla „*efemérním záležitostem, modním výstřelkům a politicky nepřijatelným výpůjčkám a kalkům*“ (Radimský 2003: 15). V tomto pojetí neologismus označuje ustálené lexémy, které jsou v jazykovém systému do značné míry již zavedené.

2.3. Pociťování novosti ze strany mluvčích

Klasifikace neologismů na základě úsudku mluvčích je značně nespolehlivá. Tato metoda dokonce ani v rukách lingvistů CNRS nepřinesla uspokojivé výsledky. Vědci se víceméně shodovali při rozpoznávání formálních neologismů, ovšem u sémantických a syntaktických většinová shoda nepanovala (Guilbert 1975, Martincová 1983). Tyto rozdíly vyplývají z rozdílné slovní zásoby mluvčích a z neschopnosti odlišit neobvyklá slova od zřídka se vyskytující od neologismů. Navíc je nutno vzít v potaz kontext, ve kterém se slovo vyskytuje: v jednom se může jevit jako neologismus, v druhém ne. Častým příkladem tohoto jevu je proniknutí běžného slovíčka z informatiky do obecného jazyka, kde se následně jeví jako neologismus, např. dříve myš u počítače.

2.4. Přibližné určení vzniku slova

Z hlediska povahy jazykového znaku tento postup souvisí se vznikem nového označovaného, čili se dá použít pouze u neologismů pojmenovávajících nový vynález, koncept či věc, u které je možné datovat jeho vznik. Pokud víme, že např. mobilní telefon vznikl v 80. letech, výpůjčky typu *roaming* nemohou být staršího data (Radimský 2003). Zároveň je ale nutné mít na paměti, že vynalezení a následné označení určitého konceptu implikuje i jeho běžné rozšíření do jazyka (především u technických a informatických vymožeností). Z tohoto důvodu je na místě se nesoustředit na pouhý vznik výrazu, ale i na jeho případný posun z periferie k centrální části jazykového systému.

Na závěr považuji za důležité pojednat o důvodu vzniku neologismů.

2.5. Proč vznikají neologismy?

Vznik neologismů je vždy motivován určitým nedostatkem výrazů, mezerou ve slovní zásobě, která může být zapříčiněna třemi důvody: **potřebou pojmenovat novou skutečnost** (denominativní neologie), **stylistickou expresivitou** (stylistická neologie) a **aktuální větnou strukturou** (jazyková neologie) (Martincová 1983, Guilbert 1975).

Při **pojmenování nové skutečnosti**, nového vynálezu či konceptu se obohacují vyjadřovací prostředky jazyka. V tomto případě jde estetická stránka stranou, hlavním účelem je co nejefektivněji a nejjednoznačněji pojmenovat daný objekt. Proto často vznikají popisné výrazy, k čemuž se nejvíce hodí kompozita, juxtapozice či výpůjčky z cizích jazyků.

Druhá skupina neologismů, tzv. **stylistických**, vzniká z osobní potřeby přesně vyjádřit určitou myšlenku, pro kterou mluvčí nenachází příslušný výraz: „*[La néologie stylistique est] fondée sur la recherche de l'expressivité du mot en lui-même ou de la phrase par le mot pour traduire des idées non originales d'une manière nouvelle, pour exprimer d'une façon inédite une certaine vision personnelle du monde*“²⁹ (Guilbert 1975: 41). Tento přístup je typický pro spisovatele (např. upřednostňování určitých sufixů: -ence, -ance u symbolistů), ale nemusí se nutně omezovat pouze na ně.

Poslední skupinu tvoří tzv. **jazykové neologismy**, které vznikají v řečovém proudu tak, že morfosyntaktická struktura věty nás nutí použít určitý tvar slova, který v normovaném jazyce neexistuje, ale je utvořen v souladu s morfologickými pravidly jazyka, např. *indécorable*. V proudu řeči je většinou posluchač ani nerozpozná.

2.6. Shrnutí

Z obecného hlediska je neologismus nové slovo, které lze definovat na základě následujících faktorů: příznak novosti ve slovní zásobě, absence ve slovníku, pocíťování novosti výrazu mluvčími, schopnost lexikalizace a přibližná datace jeho vzniku. Neologismy vznikají zejména ze tří důvodů, a to z potřeby pojmenovat novou skutečnost, ze snahy mluvčích najít co nejpriléhavější výraz k vyjádření určité myšlenky a z tlaku již vyslovené morfosyntaktické struktury.

Jak již bylo řečeno v podkapitole 1.2, neologismy vznikají prostřednictvím jednoho ze slovotvorných procesů, včetně kompozice. Vzhledem k zaměření svého výzkumu v následující kapitole pojednám právě o tomto jevu.

²⁹ „Stylistická neologie je založena na expresivitě slov či vět, která by měla novým, neotřelým způsobem vyjádřit ne zcela nové myšlenky a sdělit tak autorův osobní pohled na svět.“

3. KOMPOZICE

Cílem následující kapitoly je stručný popis francouzské kompozice³⁰ (composition proprement dite), jakožto jednoho z hlavních prostředků formální neologie v oblasti instrumentální denotace. Nejprve se budu zabývat vymezením kompozice, dělením kompozit na základě přítomnosti hlavy a jejich morfosyntaktickou charakteristikou, přičemž se, vzhledem k povaze testovaných výrazů v praktické části, zaměřím především na verbonominální (VN) kompozita.

3.1. Definice kompozice

Kompozice je ve francouzštině druhým nejproduktivnějším slovotvorným prostředkem. Obecně ji lze označit za slovotvorný proces, do kterého vstupují syntakticky autonomní jednotky, jejichž spojením vzniká nová lexikální jednotka (Moeschler 2006, Riegel, Pellat, Rioul 2009, Giarrescu 1975, Štichauer 2007, Bauer 2009). Podle příslušnosti autora k určitému lingvistickému směru či škole se jednotlivé definice od sebe liší nejenom terminologicky (např. *congloméré et synapsies* (Benveniste 1974), *unités syntagmatiques* (Guilbert 1975) atd.), ale i samotným vymezením tohoto jevu. Průkopník v oblasti kompozice, Arsène Darmesteter (1894), ji definuje ze sémantického hlediska³¹, generativisté (Guilbert 1975) v ní vidí transformaci hloubkové struktury a syntaktici (Benveniste 1974) ji definují na základě opozice kompozitum – volné syntagma.

V současnosti se můžeme setkat se dvěma základními pojetími kompozice (Villoing 2012a):

1) první skupina za kompozitum považuje jakékoli (nominální) syntagma složené z minimálně dvou výrazů, které představuje určitý stupeň lexikalizace (Mathieu-Colas 1996, Riegel, Pellat, Rioul 2009). Jedná se o velice heterogenní skupinu slov, která podle Mathieu-Colase (1996) čítá na 17 různých typů jednoduchých kompozit a 8 typů složených (celkově včetně podskupin až 700 druhů). Do kompozice tak vstupují různé slovní druhy (partikule, příslovce, číslovky, předložky), onomatopoeje, zkratky, výpůjčky atd., které se mezi sebou rozličně kombinují, např. *un hors-la-loi, la presque totalité, du jamais vu, les trois Rois mages, une prise de sang etc.*

³⁰ Neoklasickou (učenou) kompozici, která tvoří neologismy výhradně z řeckých nebo latinských morfémů (např. bibliografie), ponechám stranou.

³¹ „Le nom composé évoque dans l'esprit non les images distinctes répondant à chacun des mots composants mais une image unique.“

2) Zástupci opozičního tábora (Florence Villoing 2012, Bernard Fradin 2009, Antonio Fábregas a Sergio Scalise 2012), výše zmíněné pojetí kompozice neuznávají, jelikož se podle nich nejedná o kompozita, ale o idiomy. Za opravdová kompozita považují pouze výrazy vzniklé morfologicky, tedy takové, které nevznikly lexikalizováním syntaktické struktury. Z tohoto důvodu například výrazy typu *hors-la-loi*, *pied à terre* nejsou považovány za kompozita, jelikož „they correspond to phrases generated by syntax that can freely occur in texts“³² (Fradin 2009: 418). Tyto výrazy zde budu nazývat víceslovnými pojmenováními. (Viz kapitola 4.)

Ve své práci budu za kompozita označovat pouze morfologicky vzniklé jednotky, které Villoingová (2012a: 36) definuje následovně: „*Morphological compounds are prototypically defined as the combination of phonological, syntactic and semantic properties of two lexems (Lx1 and Lx2) forming a third (Lx3)*“³³. Tyto jednotlivé vlastnosti rozeberu v následujících podkapitolách 3.3 a 3.4. Než tak ale učiním, považuji za důležité nejprve pojednat o pojmu „hlava“ a s tím spojených endocentrických a exocentrických kompozitech.

3.2. Endocentrická a exocentrická kompozita

Na základě pozice a přítomnosti řídicí složky, tzv. hlavy, se kompozita dělí na endocentrická a exocentrická. Pojem hlavy zde hraje důležitou roli, jelikož určuje lexikální kategorii výsledného slova (Fábregas, Scalise 2012). K transferu kategorie dochází „*jakýmsi přenosem pertinencíh rysů: perkolací*“ (Štichauer 2008: 83). Tato abstraktní operace zajišťuje přechod morfologických rysů, což znamená, že celá výsledná jednotka obdrží stejné morfonologické vlastnosti jako její hlava.

Kompozita, která dědí morfologické vlastnosti své hlavy, se nazývají endocentrická, např. *poisson-chat* (podtržení značí hlavu). U francouzských kompozit se hlava vždy nachází vlevo (na rozdíl od neoklasických kompozit, kde je vpravo). Interpretace kompozita tedy odpovídá hyponymickému vztahu mezi kompozitem a jeho první složkou (Villoing 2012a). Subordinativní a atributivní kompozita se vyznačují jednou hlavou (kompozita typu \underline{NN}_s , \underline{AN}_s), zatímco koordinativní mají hlavy dvě (\underline{NN}_s , \underline{AA}_s), např. *auteur-compositeur*, *aigre-doux* (ibidem). (Termínům subordinativní, koordinativní, atributivní kompozitum se věnuji v podkapitolách 3.3.1, 3.3.2 a 3.3.3.)

³² „odpovídají syntakticky vzniklým větám, které se mohou volně vyskytovat v textu.“

³³ „Kompozita vzniklá morfologicky jsou obecně definována jako spojení fonologických, syntaktických a sémantických vlastností dvou lexémů (Lx 1 Lx 2) tvořících třetí (Lx 3).“

Exocentrická kompozita se vyznačují nepřítomností hlavy, tudíž zde k perkolaci nedochází. Znamená to, že žádná složka kompozita není zodpovědná za výsledné lexikální vlastnosti daného výrazu, a to i v případech, kdy jednotlivé složky kompozita nejsou sémanticky rovnocenné, sémantický governor zde nefunguje jako hlava. Podle Villoingové (2012a) jsou všechna VN_N kompozita systematicky exocentrická, nehledě na syntaktický vztah mezi jeho jednotlivými složkami. S tímto názorem nesouhlasí Bisettová (dle Štichauer 2008), která na základě složitých generativistických testů a pouček dokazuje, že ve skutečnosti endocentrická jsou.

3.3. Syntaktická charakteristika

Jednotlivé složky kompozit jsou uspořádány na základě určité vnitřní syntaxe. Rozlišují se tak vztahy koordinativní, subordinativní a atributivní (v potaz se berou sémanticko-gramatické kategorie kompozita a přítomnost hlavy). K jejich popisu budu používat písmena X a Y, kde X značí řídicí složku, Y podřízenou, podtržení značí hlavu. Pro francouzská kompozita je typická struktura XY nebo XX.

3.3.1. Koordinativní vztah

Koordinativní vztah je zde nutno chápat ve smyslu slučovacím. Obě složky kompozita odkazují k vlastnímu referentu a přispívají stejnou měrou k vytvoření významu celého slova. Ani jedna z nich tedy neurčuje sémantickou roli druhé složky, z čehož vyplývá, že se jedná o kompozita se dvěma hlavami (Fábregas, Scalise 2012, Villoing 2012a). Avšak pouze jedna složka kompozita je schopna chovat se jako hlava. Ta tvoří plurál a v jazycích, kde hrají roli rod, právě toto N přiděluje rod celému kompozitu (Bisetto, Scalise 2009).

Struktura koordinativního kompozita se dá přepsat jako „ $XX_x: X1 \vee X2 = X3$ “ (Villoing 2012a: 44). Tradiční francouzská koordinativní kompozita se skládají buď ze dvou kontrastních adjektiv (*aigre-doux*, *sourd-muet*) nebo dvou substantiv (*Bosnie-Herzégovine*, *histoire-géographie*). Posledně zmíněné spojení je velice málo produktivní, jelikož se používá pouze k označení států nebo studijních oborů (ibidem).

3.3.2. Subordinativní vztah

Subordinativní kompozita se vyznačují vztahem mezi hlavou a jejím komplementem. Komplementem se myslí první doplnění, které „odpovídá tradičnímu příslovečnému určení specifikačnímu“ (Štichauer 2007: 79). Ze sémantického hlediska je komplement různého typu, vždy ale s ohledem na řídicí člen. Do této skupiny patří endocentrická kompozita, která

mají strukturu \underline{NN}_N (*pause-café, bébé éprouvette*) a kompozita VN_N ³⁴ (*trouble-fête, lèche-vitrine*).

3.3.3. Atributivní kompozita

Stejně jako u subordinativních kompozit se zde jedná o nesouměrný vztah mezi jednotlivými složkami kompozita, v tomto případě mezi hlavou a atributem. Hlava označuje referent kompozita a atribut jí přiděluje určité své vlastnosti. Do atributivní kompozice spadají výrazy s kategoriální strukturou \underline{NN} (*poisson-chat*) a \underline{AN} (*jaune-citron* – považujeme-li toto spojení za kompozitum).

U \underline{NN} kompozit druhé substantivum „provides a criterion for distinguishing a subcategory within the class to which N1 refers“³⁵ (Villoing 2012a: 46). Např. u výrazu *poisson-chat* (sumec), *chat* specifikuje *poisson* (druh ryby). N2 tak na základě vnější podobnosti přiděluje hlavě své nejvýraznější sémantické vlastnosti.

Druhá skupina, \underline{AN} kompozita, označují pouze barevnou škálu. Adjektivní hlava označuje barvu, zatímco substantivum specifikuje její odstín, např. *gris-ardoise, jaune-citron*.

3.4. Morfologická charakteristika

Z morfologického hlediska se kompozice charakterizuje na základě vstupních a výstupních kategorií slov. Ve francouzštině do kompozice vstupují substantiva, slovesa a adjektiva, přičemž nejproduktivnější jsou kompozita typu VN_{AN} a NN_N , v menší míře potom AA_A a AN_A (Fradin 2009, Villoing 2012a). Výstupními jednotkami jsou vždy substantiva či adjektiva. Následující tabulka shrnuje všechny současně produktivní typy kompozit (převzato z Villoing 2012a: 41).

³⁴ Zda se jedná o endocentrické kompozitum či exocentrické se vedou spory. Jak jsem již zmínila Villoing (2012a) ho považuje za exocentrické, zatímco Bisetto za exocentrické. Z tohoto důvodu zde neuvádím toto rozlišení.

³⁵ „poskytuje kritérium k odlišení podkategorie, ke které N1 odkazuje.“

	Vstupní jednotka 2			
		N	A	V
Vstupní jednotka 1	N	<i>horloger-bijoutier_N</i> <i>poisson-chat_N</i> <i>timbre-poste_N</i>	-	-
	A	<i>gris ardoise_A</i> <i>rouge-brique_A</i> <i>vert Véronèse_A</i>	<i>aigre-doux_A</i> <i>gris-bleu_A</i> <i>sourd-muet_A</i>	-
	V	<i>lèche-vitrine_N</i> <i>ouvre-boîte_N</i> <i>casse-pieds_A</i>	-	-

Tabulka 2: Typy produktivních kompozit

Co se týče kompozit AN, AA v tabulce, Fradin (2009) podotýká, že opravdu produktivní nejsou, jelikož jejich extenze se omezuje pouze na smyslové vjemy (chutě, barvy). Z těchto dvou typů kompozit jsou opravdu produktivní pouze kompozita AA s alomorfskou předponou typu sino-, luso-, hispano- či spojovacím morfémem „o“ (ibidem).

V konečném důsledku současná francouzština tedy disponuje čtyřmi produktivními vzorci: koordinativní NN (*auteur-compositeur*), subordinativní NN (*poisson-chat*), VN (*brise-glace*) a AA (*sino-coréen*).

Jelikož VN kompozita tvoří podstatnou část mého výzkumu, přistoupím nyní k jejich stručné charakteristice. Ostatní typy ponechám stranou, ačkoli by jejich popis byl neméně zajímavý.

3.5. VN Kompozita

Verbonominální kompozita se řadí nejen ve francouzštině, ale i v ostatních románských jazycích k nejproduktivnějším typům kompozit. Na následujících řádcích pojednám o povaze verbální složky kompozita a o sémantické a fonologické charakteristice VN kompozit. Především budu vycházet z prací Florence Villoingové (2003, 2009, 2012a, 2012b) a Bernarda Fradina (2009), jelikož poskytují přehledný a podrobný popis VN kompozit.

3.5.1. Povaha verbální složky VN_N kompozita

V lingvistických kruzích je stále živá nekonečná diskuze o povaze verbální složky VN_N kompozita (a s tím i spojený spor o morfologický či syntaktický původ kompozit), kde sloveso může být (Fradin 2009):

- a) deverbální substantivum s nulovým sufixem
- b) imperativ 2. osoby singuláru
- c) indikativ 3. osoby singuláru
- d) hlava verbální fráze, která obsahuje N a je bezprostředně ovládána N ([[XN₂]_{VP}]_N)
- e) syntakticky neaktualizovaný slovesný kmen.

V současné době se většina lingvistů (Fradin 2009, Villoingová 2009) kloní k neaktualizovanému kmeni, tedy k takové slovesné formě, která nevykazuje žádné známky konjugace. Z fonologického hlediska se tak jedná o 3. slovesný kmen (présent singuláru), což v psaném kódu až na výjimky odpovídá 3. osobě singuláru, např. *porte-drapeau* (Villoing 2008 dle Fradin 2009).

Jelikož je Villoingová zastáncem morfologického původu kompozit, verbální složku nevidí jako predikát doplněný o jeho předmět (N), ale vztahy mezi jednotlivými složkami chápe ze sémantického hlediska (Villoing 2003). Právě sémantické charakteristice VN kompozit jsou věnovány následující řádky.

3.5.2. Sémantická charakteristika VN kompozit

Typická verbonominální kompozita se skládají z dynamického tranzitivního slovesa, které vyžaduje minimálně dva sémantické participanty³⁶, přičemž jeden z nich musí být agens. Druhým participantem je ve většině případů patiens, jež se shoduje s nominální částí kompozita. Méně často je nominální složka instrument (*cuit-vapeur*), časový interval (*réveille-matin*), místo (*coupe-gorge*) nebo agens (*gobe-mouton*) (Villoing 2009).

Celé kompozitum má dvě možné sémantické interpretace, které se překrývají se sémantickým vztahem mezi slovesem a substantivem:

³⁶ Výjimku tvoří kompozita typu *pisse-chien*, *coule-sang*, kde je přítomen pouze agens (Villoing 2003).

a) procesivní (endocentrická kompozita): Kompozitum odpovídá činnosti vyjádřené slovesem – (*faire du lèche-vitrine* (ibidem)).

b) činitelskou (exocentrická kompozita): Opravdu produktivní jsou pouze kompozita s instrumentální (*ouvre-boîte*) nebo agentivní denotací (*garde-barrière*), je ale možné se setkat i s lokativními (*coupe-gorge*) či patiensovými kompozity (*croque-monsieur*).

3.5.3. Fonologická charakteristika

Fonologickou charakteristiku kompozit převezu od Florence Villoingové (2012b), která si kladla otázku, zda kompozita, stejně jako běžná francouzská slova, tíhnou ke dvouslabičným ideálům.

Villoingová nakonec zjistila, že tomu tak není. Tvrdí, že většina kompozit je tříslabičných, přesto je zde silná tendence preferovat co nejkratší lexémy. Obecně platí, že jednoslabičná slovesa se kombinují s víceslabičnými substantivy a naopak.

Slovesný kmen, který nejčastěji vstupuje do kompozice, je jednoslabičný, a to i přesto, že v celkovém lexikonu jsou slovesa 3. kmenu nejčastěji dvouslabičná (52,6 %) a tříslabičná (23,8 %) (jednoslabičných sloves 3. kmenu je pouze 18,5 %) (Villoing 2012b: 1429). Z tohoto důvodu prefigovaná a sufigovaná slovesa netvoří kompozita, i když sémanticky by to možné bylo. Výjimku tvoří prefixy začínající na samohlásku (*abaisse, abat, emporte*) nebo na /rə/ (*relève, remonte, repose*), jelikož netvoří opravdovou ataku a jako slabika se nepočítají.

Omezení týkající se nominální části kompozita nejsou tak četná. Jmenná část kompozit může být často delší než jeho verbální část. Přesto ale většina substantiv jsou jednoslabičných, a to i přesto, že celkem je ve francouzském lexiku nejvíce jmen dvou- a tříslabičných.

3.5.4. Shrnutí VN kompozit

Z výše uvedených charakteristik vyplývá, že VN kompozita nejsou tvořena jako verbální fráze. Slovesná složka kompozita odpovídá neaktualizovanému kmeni (3. fonologický kmen). Ve většině případů se jedná o dynamické tranzitivní sloveso. Jmenná část je argument slovesa a může zastávat stejné sémantické role jako substantivum ve větě, nejčastěji je to *patiens*. Verbonominální kompozita mají prototypicky instrumentální nebo agentivní denotaci. Tento typ kompozit neodpovídá dvouslabičnému ideálu francouzského slova, nejčastěji jsou kompozita tříslabičná. Vzhledem k jazykové úspornosti se snaží být co nejkratší.

4. VÍCESLOVNÁ POJMENOVÁNÍ

V opozici ke kompozitům stojí víceslovná pojmenování. Jedná se o širokou skupinu syntagmat, která na rozdíl od kompozit vznikla syntakticky. Nejprve popíši, co se rozumí pod pojmem *víceslovná pojmenování*, posléze se budu věnovat jednomu jejich podtypu, a to spojením s kategoriální strukturou $N \text{ de } N$ a $N \text{ à } N$.

4.1. Charakteristika víceslovných pojmenování

Víceslovnými pojmenováními se zde rozumí lexikální uskupení, která na rozdíl od kompozit v úzkém slova smyslu jsou spíše syntaktickými jednotkami (Štichauer 2007), jelikož se většinou skládají ze syntagmat (ne z lexikálních morfémů) a vykazují různý stupeň vnitřní soudržnosti. Míru vnitřní koheze je možné stanovit pomocí následujících testů, které zároveň slouží k odlišení kompozit od slovních spojení (ibidem: 84):

- a) **modifikace jedné ze složek:** Např. vložení adverbia či adjektiva. U kompozit není možná, u víceslovných pojmenování závisí na typu spojení: *coffre-fort/ *un coffre très fort*.
- b) **náhrada synonymním výrazem:** U kompozit není možné nahradit jednu z jeho složek synonymním výrazem: *un court-circuit/*un bref-circuit, une clé anglaise/*une clé britannique*.
- c) **pronominalizace:** Většina kompozit pronominalizaci jedné z jejich složek nepřipouští. U víceslovných pojmenování tato transformace ve většině případů též nefunguje, ale neplatí to absolutně: př. *moulin à vent: De quel moulin parles-tu ? – De celui à vent*.
- d) **dislokace:** Část kompozita není možné dislokovat, naopak jednu ze složek víceslovných pojmenování ano. (Za předpokladu, že je zachována kompozicionalita významu.) Např. *casse-croûte: *Cette croûte, je la trouve délicieuse*.

Podobně jako kompozita, i víceslovná pojmenování lze dělit na základě jejich vnitřní syntaxe (koordinativní, atributivní a subordinativní, viz podkapitola 3.3) a přítomnosti hlavy (endocentrická a exocentrická, viz 3.2). Na následujících řádcích se budu věnovat endocentrickým subordinativním formacím, u kterých je vztah modifikátoru k hlavě vyjádřen

předložkou *à* či *de*.³⁷ Ostatní typy ponechám stranou, jelikož se přímo nevztahují k hlavnímu zaměření mé práce.

4.2. Víceslovná pojmenování typu N de N, N à N

Tyto jednotky (např. *pomme de terre*, *claire de lune*), které zároveň nejsou kompozity ani volnými syntagmaty, Benveniste (1974) nazývá *synapsie*. Jedná se o lexikální spojení s kategoriální strukturou *N de N*, *N à N* (eventuálně místo N může být A), jež se vyznačují následujícím výčtem vlastností:

- syntaktická (ne morfologická) vazba mezi jednotlivými členy
- jednotlivé složky jsou spojeny pomocí předložky *de* nebo *à*
- pořadí jednotlivých složek je označovaný – označující
- mají plný lexikální význam
- druhá složka není determinovaná
- možnost expanze obou složek
- jedinečnost a stálost označovaného.

Při vytváření nových pojmenování si často předložky *de* a *à* konkurují. V následující podkapitole se budu věnovat právě tomuto jevu.

4.2.1. N de N, N à N: Konkurence předložek

Předložky *de* a *à* se kvůli jejich širokému a značně abstraktnímu významu často řadí mezi sémanticky prázdné předložky. Ve většině případů slouží ke spojení jednotlivých členů nominálního syntagmatu a jejich použití závisí na sémantice hlavy (Riegel, Pellat, Rioul 2009). Podle P. Cadiota (cit. dle Strnadová 2008) tyto předložky u víceslovných pojmenování slouží pouze k vytvoření a pojmenování podkategorie N1.

Vzhledem k jejich sémantické nevyhraněnosti se může stát, že předložky *de* a *à* vstupují do stejných formací. Podle Anscombrea (1990) je jejich záměna možná pouze u pojmenování, kde N1 je „contenant“ a N2 „contenu“. Tento fakt ale neplatí absolutně: často nahrazením předložky dochází ke změně významu celého výrazu, např. *verre de vin* oproti *verre à vin*. Zároveň existují i pojmenování, kde k úplnému sémantickému posunu nedojde, jen k jeho mírné modifikaci: *salade d'anchois* vs. *aux anchois* (Strnadová 2008).

³⁷ Tento vztah může být také vyjádřen pomocí předložky *en*.

Pierre Cadiot (cit. dle Strnadová 2008: 41) vidí hlavní rozdíl mezi strukturami *N de N*, *N à N* následovně: „*De matérialise la relation grammaticale de transitivité, d'action partant de N1 et s'exerçant sur N2. [...] La fonction de à est inverse : elle sert à noter l'utilisation de N2 pour construire une image qualifiée de N1.*“³⁸

4.3. Shrnutí

Víceslovná pojmenování jsou lexikální uskupení syntaktického původu, která vykazují různý stupeň vnitřní koherence. Od kompozit je možné je poznat na základě lexikálních testů (modifikace, pronominalizace, dislokace atd.). Obecně vzato struktura víceslovných pojmenování je pružnější než u kompozit. Jedním z podtypů víceslovných pojmenování jsou lexikální jednotky s kategoriální strukturou *N de N* a *N à N*. Kvůli sémantické nezabarvenosti jejich předložek si tato pojmenování mohou vzájemně konkurovat. Záměnou těchto předložek může dojít k sémantickému posunu různé intenzity.

V následující kapitole se pokusím přiblížit, které faktory mohou ovlivňovat vznik nového výrazu (zejména kompozit a víceslovných pojmenování), a na čem závisí jejich lexikální produktivita.

³⁸ „*De představuje tranzitivní vztah, kdy činnost vykonávaná N1 se uskutečňuje na N2. Předložka à funguje naopak.*“

5. LEXIKÁLNÍ PRODUKTIVITA ZEJMÉNA KOMPOZIT A VÍCESLOVNÝCH POJMENOVÁNÍ

Lexikální produktivita je jev, kterým se zabývá celá řada lingvistů (Aronoff, Bauer, Baayen, ve Francii potom Corbinová, Dalová, Meunierová, Namerová etc.), avšak většina z nich se soustřeďuje pouze na derivaci. Produktivita kompozit zůstává okrajovým jevem, značné množství prací se omezuje na pouhé konstatování, že kompozice je produktivní slovotvorný prostředek. Jedním z mála článků pojednávající o této tématice je například *Complex words in complex words* (Krott, Schreuder, Baayen 1999) a ve frankofonním prostředí pak disertační práce *La productivité des noms composés en français du XVIIe au début du XXe siècle* (Voskovskaia 2013).

Na následujících řádcích se budu zabývat definicí produktivity, posléze pokusím nastínit faktory, které ovlivňují produktivitu kompozit.

5.1. Definice

Stejně jako i u ostatních lingvistických pojmů, tak i v oblasti produktivity je obtížné, ba přímo nemožné najít jednotnou definici. Jako výchozí tedy budu považovat formulaci Dalové (2003) a Baayena (1991). Produktivitu je možné vymežit ze dvou různých hledisek: kvalitativního a kvantitativního.

Z **kvalitativního** hlediska se produktivitou rozumí „*l'aptitude d'un procédé à former de nouvelles unités lexicales, indépendamment de toute autre considération*“³⁹ (Dal 2003: 6). Bauer (2001) k tomu navíc dodává, že ne vše, co v jazyce vznikne, je produktivní. Abychom mohli označit určitý slovotvorný prostředek za produktivní, musí být běžně rozšířen v dané jazykové komunitě.

Kvantitativní přístup tuto schopnost matematicky měří na základě dat dostupných z korpusu. Aronoff (1976 cit. dle Dal 2003) byl první z generativistů, který ke každému slovotvornému pravidlu přiřadil index produktivity, díky kterému bylo možné porovnat produktivitu jednotlivých slovotvorných prostředků mezi sebou. Jeho metodu dále rozvinul Baayen, který na základě poměru hapaxů (n_1) a celkového počtu tokenů (N) utvořených stejným způsobem stanovil pravděpodobnost výskytu nové lexikální jednotky. Tuto pravděpodobnost (P) je možné vyjádřit vzorcem: $P = n_1 / N$ (Baayen, Lieber 1991: 809 cit. dle

³⁹ „*schopnost určitého slovotvorného prostředku tvořit nové lexikální jednotky.*“

Voskovskaia 2013). I přes jisté výhrady (reprezentativita a velikost korpusu) je tato metoda považována za standard.

Takto definovaná míra produktivity by podle Baayena a Lieberové (ibidem) měla odrážet:

- lingvistickou intuici
- schopnost nové jednotky vstoupit do nové kombinace slov
- fakt, že slova sémanticky nebo formálně idiosynkratická snižují míru produktivity.

Na míru produktivity mají vliv i další intra a extralingvistické faktory, o kterých pojednám v následující podkapitole.

5.2. Faktory ovlivňující produktivitu kompozit a víceslovných pojmenování

Jak již bylo řečeno, produktivitu a i podobu výsledného složeného výrazu ovlivňují různé intra a extralingvistické faktory. Mezi ty lingvistické patří: frekvence jednotlivých složek kompozita/pojmenování, délka slova, velikost morfologické rodiny, struktura slova, sémantická transparentnost a vliv již existujících paradigmat. Extralingvistické, zejména sociolingvistické faktory, které se mohou projevit na míře produktivity, jsou rejstřík jazyka a vzdělání.

5.2.1. Frekvence jednotlivých slov

Podle Altmanna (1988 cit. dle Krott, Schreuder, Baayen 1999) slova s vyšší frekvencí častěji vstupují do kompozice než slova s frekvencí nižší. Tento Altmannův postulát Krott, Schreuder a Baayen (1999) testovali na holandském korpusu a dospěli k potvrzení dané hypotézy. Slova s vyšší frekvencí jsou náchylnější k tvorbě kompozit, jelikož jsou polysémantickými jednotkami. Lze předpokládat, že i francouzština (potažmo i kterýkoli jiný jazyk) se chová stejně.

5.2.2. Velikost morfologické rodiny

S frekvencí jednotlivých slov souvisí i velikost morfologické rodiny. Tou se rozumí počet slov obsahujících jeden a ten samý morfém (Meunier 2003). Nová kompozita utvořená ze slov s širokou morfologickou rodinou jsou mluvčími snázeji rozpoznatelná a akceptovatelná. Podobají se totiž již existujícím lexémům (Van Jaarsveld, Coolen et Schreuder 1994). Lingvistický výzkumy prováděné na angličtině, holandštině a hebrejštině ukazují jasnou

závislost mezi velikostí morfologické rodiny a frekvencí: čím je morfologická rodina větší, tím je frekvence vyšší, a tím i jednotlivá slova častěji vstupují do kompozice (Voskovskaia 2003). Avšak podle Bertrama, Baayena a Schreudera (2001 cit. dle Meunier 2003) k tomuto efektu přispívají pouze sémanticky transparentní výrazy.

5.2.3. Sémantická transparentnost

Sémantická transparentnost napomáhá k vyšší produktivitě (Bauer 2001). Zároveň také usnadňuje pochopení nové lexikální jednotky.

5.2.4. Délka slova

Délka slova je dalším z faktorů ovlivňujících produktivitu. Obecně se dá říct, že čím je slovo delší, tím méně vstupuje do kompozice (Krott, Schredauer, Baayen 1999). Ke stejnému závěru dospěla i Villoingová (2012b), která tvrdí, že kompozice preferuje co nejkratší lexémy (ačkoli je většina kompozit tříslabičných, což neodpovídá dvouslabičnému ideálu francouzského slova, viz podkapitola 3.5.3).

5.2.5. Struktura slova

S délkou slova souvisí i jeho morfologická struktura. Jelikož kompozita jsou tvořena co nejkratšími lexikálními jednotkami, je zcela logické, že mluvčí budou dávat přednost kompozitům utvořených z neafigovaných lexémů (Meunier 2003).

5.2.6. Vliv paradigmatu

Produktivitu neovlivňují pouze zmíněné interní faktory, které operují na syntagmatické rovině, ale značnou roli může sehrát i paradigmatická osa. Podle některých lingvistů (Van Marle 1985, Becker 1993, Bauer 1997, Booij 1997 cit dle Bauer 2001) již existující paradigma má vliv na utvoření nové lexikální jednotky. Nová slova totiž často vznikají v přítomnosti jiného slova s podobnou strukturou, což usnadňuje jejich zpracování. Tento jev Baayen a Neijt (1997 cit. dle Bauer 2001) nazývá kontextové ukotvení. V některých případech se vliv paradigmatu zdá být hlavním faktorem umožňující tvorbu nových jednotek, a to bez ohledu na to, zda jsou kontextově adjacentní.

Zde ale narážíme na spor, zda nové jednotky vznikají na základě analogie či se řídí pouze morfologickými pravidly. Podle Bauera (2001) by bylo konzervativní se domnívat, že neologismy vznikají pouze na základě morfologických pravidel, jelikož je jisté, že analogie

v určitých případech funguje. Na druhou stranu ale tvrdí, že striktní preference analogie by znemožnila objevení skrytých pravidelností.

Becker (1990 cit. dle Bauer 2001) zastává jiný názor, podle něj mluvčí netvoří nové jednotky buď analogicky, nebo pomocí slovotvorných pravidel. Ve skutečnosti jsou tato pravidla vlastně analogiemi, která lze považovat za pravidla, jakmile se stanou produktivními.

Naopak Štichauer (2008: 55) na základě příkladu z italštiny tvrdí, že slovotvorné procesy nepodléhají paradigmatickému principu analogie – alespoň co se týká derivátů.

Jak již bylo řečeno, z extralingvistického (sociolingvistického) hlediska na produktivitu má vliv především rejstřík jazyka a eventuálně dosažené vzdělání mluvčích.

5.2.7. Rejstřík jazyka

Produktivita některých prostředků je vázána na určitý jazykový rejstřík. Rosa Estopà (2009), která se zabývala neologickými kompozity v katalánštině, zjistila, že nejvíce složených slov (zejména VN) se nachází v hovorové, často až vulgární mluvě.

5.2.8. Vzdělání

Podle Bauera (2001) by vzdělání mluvčích nemělo mít vliv na produktivitu kompozit. Tvrdí, že je-li kompozice automatická a produktivní, měla by být k dispozici všem mluvčím bez ohledu na jejich dosažené vzdělání. Pokud by tomu tak nebylo, jak je možné že mluvčí již od útlého věku jsou schopni tvořit a interpretovat nově vzniklé jednotky?

Na druhou stranu ale zmiňuje několik lingvistických výzkumů, podle kterých mluvčí s vyšším stupněm vzdělání snázeji interpretují neznámá složená kompozita.

Kromě faktorů podporujících produktivitu existují i vlivy, které ji omezují. Bauer (2001) zmiňuje následující tři:

a) Časové určení: Produktivita různých slovotvorných prostředků se v diachronii mění. Co bylo produktivní v jedné době, v následující už být nemusí.

b) Produktivita jednoho slovotvorného prostředku může snižovat produktivitu jiného.

c) Produktivita určitého slovotvorného prostředku může kolísat v závislosti na konkrétním mluvčím. Ne všichni používají k tvoření slov stejné slovotvorné prostředky.

5.3. Shrnutí

Rozlišujeme dva typy produktivity, kvalitativní a kvantitativní. Kvalitativní produktivita je schopnost určitého slovotvorného prostředku tvořit nové lexikální jednotky. Kvantitativní tuto schopnost matematicky vyčísluje pomocí vzorečku: $P = n_1 / N$, kde P představuje míru produktivity, n_1 počet hapaxů a N celkový počet tokenů.

Na produktivitu mají vliv následující faktory: frekvence jednotlivých složek kompozita/pojmenování, délka slova, velikost morfologické rodiny, struktura slova, sémantická transparentnost, vliv již existujících paradigmat, rejstřík jazyka a eventuálně vzdělání mluvčího.

V kapitolách 1–5 jsem podala teoretický rámec pro výzkum, který bude představen na následujících stránkách.

6. VÝZKUM

Jak již bylo řečeno v úvodu (viz kap. 0), v praktické části se pokusím popsat tendence současné denominativní formální neologie, kde se zaměřím na neologismy s instrumentální sémantikou. Právě v této oblasti (pomineme-li terminologickou neologii a IT) vzniká značné množství novotvarů. Preferenci určité kategoriální struktury (VN kompozita, víceslovná pojmenování typu *N de N*, *N à N*, anglicismy) budu testovat dotazníkovou metodou, jejíž výsledky porovnáám s daty získanými ve vyhledávači Google a v korpusu webových textů.

6.1. Dotazník

6.1.1. Východiska a cíle

Cílem dotazníkového šetření je zjistit tendence mluvčích při tvoření denotativních neologismů s instrumentální funkcí a pokusit se popsat faktory ovlivňující jejich vznik. Daný jev budu testovat na vzorku výrazů z oblasti kuchyňského náčiní vykonávajících určitou činnost, jejichž označení není ještě lexikalizované. Tento typ instrumentů se nejčastěji pojmenovává prostřednictvím výpůjček z anglického jazyka či pomocí VN kompozice. Té ovšem konkurují složená nominální syntagmata typu $[N1 [SP]]_N$, kde N1 je derivát odvozený od verbální báze pomocí činitelského sufixu *-eur/-euse*.⁴⁰ V rámci těchto víceslovných pojmenování zároveň dochází ke konkurenci předložek *de* a *à*, a to kvůli jejich nezabarvenosti (o konkurenci předložek bylo pojednáno v podkapitole č. 4.2.1). V dotazníku budu tedy zjišťovat preferenci následujících čtyř struktur:

- 1) VN kompozitum
- 2) víceslovné pojmenování *N de N*, kde N1 je derivát odvozený od stejné verbální báze jako VN kompozitum, a to pomocí činitelského sufixu *-eure/-euse*
- 3) víceslovné pojmenování *N à N*, kde N1 je derivát odvozený od stejné verbální báze jako VN kompozitum, a to pomocí činitelského sufixu *-eure/-euse*
- 4) anglicismus.

⁴⁰ O komplementaritě VN kompozit a derivovaných činitelských jmen pojednává na pozadí italštiny A. Bisettová (cit. dle Štichauer 2008: 84), která tvrdí, že VN kompozitum vzniká eliminací derivačního sufixu *-tore*. Geneze kompozita pak tedy vypadá následovně: „1. *una macchina per arricciare capelli* → 2. *un arricciatore di capelli* → 3. *un arriccia-0-capelli*.“ Štichauer (ibidem) ovšem dodává, že pokud by kompozita opravdu takto vznikala, byl by možný i zpětný převod kompozit, což ne u všech výrazů funguje.

6.1.2. Popis dotazníku

Dotazník se skládá ze dvou částí: v první respondenti na základě fotografie vyobrazující nový kuchyňský nástroj volí jeho pojmenování. Vybírat mohou mezi čtyřmi výše zmíněnými strukturami (VN kompozitum, nominální syntagma typu *N de N*, *N à N* a anglicismus). Druhá polovina dotazníku obsahuje stejné výrazy, ovšem zakontextované. V obou částech mohou respondenti zvolit jednu až čtyři možnosti. Dotazník obsahuje deset následujících výrazů:

- 1) coupe-beurre, coupeur de beurre, coupeur à beurre, butter cutter
- 2) mesure-spaghettis, mesureur de spaghettis, mesureur à spaghettis, spaghetti measurer
- 3) tranche-banane, trancheur de banane, trancheur à banane, banana slicer
- 4) sépare-jaune, séparateur de jaune, séparateur à jaune, yolk separator
- 5) décortique-fraise, décortiqueuse de fraises, décortiqueuse à fraises, strawberry stem remover
- 6) protège-doigts, protecteur de doigts, protecteur à doigts, knife cutting finger protector
- 7) épluche-légumes, éplucheur de légumes, éplucheur à légumes, vegetable peeler
- 8) casse-œuf, casseur d'œufs, casseur à œufs, egg breaker
- 9) découpe-pâtes, découpeur de pâtes, découpeur à pâtes, pasta cutter
- 10) équeute-tomate, équeuteur de tomates, équeuteur à tomates, tomato stem remover.

Nelingvistická část dotazníku zahrnuje věk a pohlaví respondentů. Formuláře zodpovězené nerodilými mluvčími byly vyřazeny, jelikož nemají dostatečnou výpovědní hodnotu a byly by pro můj účel irelevantní. Kategorie vzdělání nebyla do dotazníku zařazena (ačkoli by to bylo zajímavé), jelikož by mohla způsobit nízkou návratnost dotazníků.

Dotazník se šířil elektronickou formou pomocí elektronické pošty a sociálních sítí.

6.1.3. Hypotézy

Na základě intra a extralingvistických faktorů ovlivňujících produktivitu (viz podkapitola 5.2) lze předpokládat, že následující kategorie budou hrát roli při výběru nového pojmenování:

- **sémantická transparentnost:** Jak již bylo řečeno, sémanticky transparentní slova jsou produktivnější. Z toho důvodu je možné se domnívat, že anglicismy budou mluvčí volit zcela ojediněle. Tento fakt je navíc podpořen silnou puristickou tradicí Francie.
- **délka slova:** Mluvčí při tvorbě kompozit / víceslovných pojmenování preferují co nejkratší jednotky, proto lze soudit, že VN kompozita budou upřednostňována před ostatními strukturami, včetně anglicismů s nižším počtem slabik.
- **struktura slova:** Neafigované lexémy jsou preferovány před afigovanými. Je tedy možné předpokládat, že VN kompozita budou zastoupena hojněji než nominální syntagmata typu *N de N* a *N à N*.
- **frekvence jednotlivých slov:** Slovesa s obecnou sémantikou a tedy s vysokou frekvencí častěji vstupují do kompozice než málo frekventovaná slovesa se specifickým významem. Je tedy možné se domnívat, že posledně zmíněný typ slovesa bude spíše tvořit víceslovná pojmenování. (V mém případě by se jednalo např. o verba *décortiquer* či *équeuter*.)
- **vliv již existujícího paradigmatu:** Lze se domnívat, že mluvčí na základě vlivu již existujícího paradigmatu budou mít tendenci volit výrazy podobné již existujícím spojením. Je tedy možné předpokládat, že následující VN kompozita budou mít hojnější zastoupení než jejich konkurenti typu *N de N* a *N à N*: ***coupe-beurre*** (vliv paradigmatu coupe-X: coupe-choux, coupe-légumes, coupe-cigares etc.), ***casse-œuf*** (vliv paradigmatu casse-X: casse-chaîne, casse-noisettes, casse-noix, casse-pierre etc.), ***protège-doigts*** (vliv paradigmatu protège-X: protège-bas, protège-cahier, protège-dents, protège-jambes) a ***tranche-banane*** (analogie s výrazy tranche-X: tranche-caillé a tranche-gazon). Výraz ***épluche-légume*** podle elektronické verze slovníku Larousse⁴¹ existuje jako ekvivalent k činitelskému jménu ***éplucheur***, což jsem zjistila až při vyhodnocování dotazníku. O neologismus se tedy nejedná. Obě pojmenování denotují škrabku na brambory nebo obecně přístroj k oloupaní ovoce či zeleniny.

U ostatních sloves vyskytujících se v dotazníku slovník Larousse (Dubois 1994; elektronická verze) nenabízí žádné kompozitum založené na jeho základě⁴². Nalezneme zde pouze činitelská jména odvozená od verbální báze pomocí sufixu -eur/-euse:

⁴¹ Dictionnaire de français. Larousse [online]. [cit. 2015-05-24]. Dostupné z: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>

⁴² Tento fakt ovšem nemusí nutně znamenat, že dané slovo neexistuje, jen není uvedeno ve slovníku. O problematice zanášení neologismů do slovníku viz podkapitola 2.2.

décortiqueur/euse, séparateur, découpeur/euse. Je proto možné předpokládat, že mluvčí budou preferovat víceslovná pojmenování složená z těchto jmen. Výjimku tvoří verbum *équeuter*, u něhož Larousse (idem) neuvádí kompozitum ani derivát. Je tedy pravděpodobné, že mluvčí nebudou upřednostňovat žádnou z nabízených francouzských struktur.

V případech, kdy si analogie protiřečí s hypotézou délky slova, se nabízí dvě možná řešení: mluvčí budou považovat VN kompozita za ekvivalentní k víceslovným pojmenováním, nebo budou preferovat kratší lexikální jednotku.

- **velikost morfologické rodiny:** se zde především týká báze kompozit a víceslovných pojmenování. V podstatě souvisí s vlivem již existujícího paradigmatu.

Co se týče konkurence předložek *de* a *à*, Anscombe (1990) uvádí, že v rámci paradigmatu [N předložka N] je nejčastější struktura *N à N*. Vzhledem k nízkému počtu testovaných výrazů nelze na základě tohoto tvrzení utvořit pro můj případ platnou hypotézu. Vzhledem k nezabarvenosti předložek *de* a *à* je možné očekávat jejich rovnoměrné zastoupení.

Dalším z možných faktorů ovlivňujících výběr lexikálního pojmenování je kontext. Ovšem vzhledem k tomu, že v mém případě kontext nemění význam testované lexikální jednotky, je velice pravděpodobné, že výsledky ze zakontextované části budou totožné s částí nezakontextovanou.

Pokud jde o zahrnuté extralingvistické faktory (věk a pohlaví), lze předpokládat, že nebudou výrazně ovlivňovat výsledky dotazníku. Věk respondentů by se mohl eventuálně projevit u přejatých anglických výrazů, ke kterým by věková kategorie do 35 let mohla být náchylnější.

S ohledem na výše zmíněné faktory lze předpokládat, že mluvčí budou preferovat VN kompozita (ať už kvůli jejich délce či vlivu již existujícího paradigmatu). K víceslovným pojmenováním by se uchýlili u sloves s nízkou frekvencí vstupujících do daného slovtvorného procesu (např. *décortiquer* či *équeuter*), přičemž předložky *de* a *à*, vzhledem k jejich nezabarvenosti, budou zastoupeny stejnoměrně. Anglicismy kvůli silné puristické tradici a sémantické neprůhlednosti se budou vyskytovat zcela ojediněle. (Jejich eventuelní přítomnost by se dala očekávat ve věkové skupině do 35 let.) Výsledky dotazníku by mohly

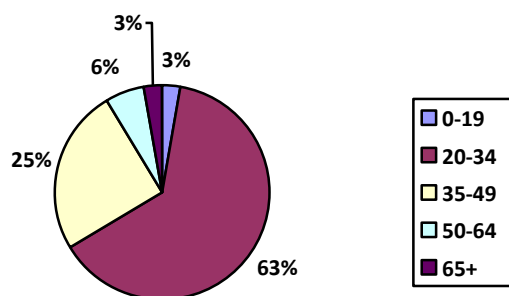
tedy vypadat následovně – VN kompozitum by mluvčí preferovali u výrazů: *coupe-beurre*, *casse-œuf*, *protège-doigts*, *tranche-banane*, *épluche-légumes*. U zbylých čtyř pojmenování (výrazy založené na slovesech *décortiquer*, *séparer*, *découper* a *équeuter*) by mluvčí neviděli rozdíl mezi VN kompozitem a víceslovným pojmenováním *N de N* či *N à N*.

6.1.4. Vyhodnocení dotazníku

První část dotazníku (nezakontextované výrazy) vyplnilo 104 respondentů (54 mužů, 50 žen), druhou část pouze 60 (30 žen a 30 mužů)⁴³. Podíl mužů a žen je v obou částech stejný – 50 %. Věkové složení dotazovaných již tak vyvážené není, vzhledem ke způsobu šíření dotazníku je nejvíce zastoupena kategorie 20-34 let. Následující grafy a tabulky zobrazují věkové složení respondentů v obou částech dotazníku.

Věk	Počet	Podíl
0-19	3	3 %
20-34	66	63 %
35-49	26	25%
50-64	6	6 %
65+	3	3 %
Celkem	104	100 %

Tabulka 2: Věkové složení respondentů – nezakontextované výrazy

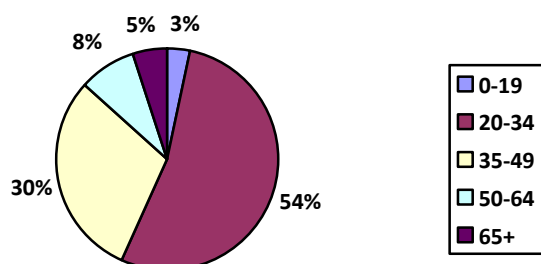

Graf 1: Věkové složení respondentů – nezakontextované výrazy

⁴³ Nižší návratnost druhé části dotazníku je způsobena tím, že z počátku byly formuláře distribuovány pod dvěma samostatnými odkazy.

Věk	Počet	Podíl
0-19	2	3 %
20-34	32	54 %
35-49	18	30 %
50-64	5	8 %
65+	3	5 %
Celkem	60	100 %

Tabulka 3: Věkové složení respondentů – zakontextované výrazy

Graf 2: Věkové složení respondentů – zakontextované výrazy

Nyní přikročím k analýze jednotlivých výrazů. Všechna pojmenování byla utvořena v souladu s morfologickými pravidly a restrikcemi popsány v kapitolách 3 a 4. Dané výrazy nebudou posuzovány z hlediska věku, jelikož jednotlivé věkové kategorie nejsou rovnoměrně zastoupeny.

1) coupe-beurre, coupeur de beurre, coupeur à beurre, butter cutter

Mluvčí měli na výběr minimálně jeden z výše zmíněných výrazů. Naprostá většina se rozhodla pro VN kompozitum *coupe-beurre*. Ostatní typy pojmenování jsou zastoupeny velice okrajově. Zapojení výrazů do kontextu neovlivnilo výběr nového pojmenování. Následující tabulka vyobrazuje preferenci jednotlivých kategoriálních struktur mluvčími.

Struktura	Bez kontextu		V kontextu	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
VN	121	90 %	52	87 %
N de N	7	5 %	4	7 %
N à N	6	4 %	2	3 %
Anglicismus	1	1 %	2	3 %
Celkem	135	100 %	60	100 %

Tabulka 4: Coupe-beurre

2) *measure-spaghettis, mesureur de spaghettis, mesureur à spaghettis, spaghetti measurer*

U druhého výrazu respondenti téměř rovnoměrně zvolili všechny tři francouzské výrazy, přičemž VN kompozitum mírně převahuje.

Struktura	Bez kontextu		V kontextu	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
VN	42	37 %	30	44 %
N de N	32	28 %	22	32 %
N à N	38	34 %	15	22 %
Anglicismus	1	1 %	1	2 %
Celkem	113	100 %	68	100 %

Tabulka 5: *Mesure-spaghettis*

3) *tranche-banane, trancheur de banane, trancheur à banane, banana slicer*

K označení kuchyňské pomůcky krájící banán mluvčí nejčastěji zvolili VN kompozitum, a to v kontextu i bez něj.

Struktura	Bez kontextu		V kontextu	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
VN	73	63 %	42	63 %
N de N	27	23 %	16	24 %
N à N	11	10 %	7	10 %
Anglicismus	4	4 %	2	3 %
Celkem	115	100 %	67	100 %

Tabulka 6: *Tranche-banane*

4) *sépare-jaune, séparateur de jaune, séparateur à jaune, yolk separator*

U tohoto výrazu většina respondentů preferovala strukturu *N de N* oproti VN kompozitu.

Struktura	Bez kontextu		V kontextu	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
VN	31	25 %	11	17 %
N de N	77	64 %	48	74 %
N à N	12	10 %	6	9 %
Anglicismus	1	1 %	0	0 %
Celkem	121	100 %	65	100 %

Tabulka 7: *Sépare-jaune*

5) *décortique-fraise, décortiqueuse de fraises, décortiqueuse à fraises, strawberry stem remover*

K pojmenování pomůcky sloužící k odstranění stopek u jahod mluvčí v obou částech dotazníku volili výraz s kategoriální strukturou *N de N*.

Struktura	Bez kontextu		V kontextu	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
VN	35	32 %	20	30 %
N de N	55	50 %	35	53 %
N à N	18	17 %	10	15 %
Anglicismus	1	1 %	1	2 %
Celkem	109	100 %	66	100 %

Tabulka 8: *Décortique-fraise*

6) *équeute-tomate, équeuteur de tomates, équeuteur à tomates, tomato stem remover*

I přes zjevnou sémantickou podobnost s předcházejícím výrazem respondenti své hlasy rovnoměrně rozdělili mezi struktury *VN*, *N de N* a *N à N*. Ani nyní anglicismus nezaznamenal širší použití. Kontext zde nehrál žádnou roli.

Struktura	Bez kontextu		V kontextu	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
VN	32	29 %	19	29 %
N de N	38	34 %	18	28 %
N à N	40	36 %	27	43 %
Anglicismus	1	1 %	0	0 %
Celkem	111	100 %	64	100 %

Tabulka 9: *Équeute-tomate*

7) *protège-doigts, protecteur de doigts, protecteur à doigts, knife cutting finger protector*

U tohoto výrazu se téměř naprostá většina mluvčích rozhodla pro *VN* kompozitum. Činitelské jméno *protecteur* totiž denotuje osobu, nikoli instrument: „*qui vise à protéger, à sauvegarder*“ (elektronický slovník Larousse⁴⁴).

⁴⁴ Dictionnaire de français. Larousse [online]. [cit. 2015-05-15]. Dostupné z: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>

Struktura	Bez kontextu		V kontextu	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
VN	98	89 %	59	95 %
N de N	10	9 %	3	5 %
N à N	2	2 %	0	0 %
Anglicismus	0	0 %	0	0 %
Celkem	110	100 %	62	100 %

Tabulka 10: Protège-doigts

8) épluche-légumes, éplucheur de légumes, éplucheur à légumes, vegetable peeler

Z výše zmíněných čtyř pojmenování se většina respondentů rozhodla pro VN kompozitum, ačkoli slovník elektronický slovník Larousse⁴⁵ nabízí oba výrazy.

Struktura	Bez kontextu		V kontextu	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
VN	88	71 %	42	67 %
N de N	20	16 %	9	14 %
N à N	15	12 %	11	17 %
Anglicismus	1	1 %	1	2 %
Celkem	124	100 %	63	100 %

Tabulka 11: Épluche-légumes

9) casse-œuf, causeur d'œufs, casseur à œufs, egg breaker

I u tohoto výrazu nejvyšší zastoupení dosáhlo VN kompozitum, a to jak v kontextu, tak i bez něj.

Struktura	Bez kontextu		V kontextu	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
VN	72	57 %	38	62 %
N de N	39	31 %	18	30 %
N à N	12	10 %	4	7 %
Anglicismus	3	2 %	1	1 %
Celkem	126	100 %	61	100 %

Tabulka 12: Casse-œuf

10) découpe-pâtes, découpeur de pâtes, découpeur à pâtes, pasta cutter

K pojmenování pomůcky ke krájení těsta na těstoviny respondenti se nejvíce uchylovali k VN kompozitum a víceslovným pojmenováním *N de N*.

⁴⁵ Ibidem.

Struktura	Bez kontextu		V kontextu	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
VN	47	43 %	29	39 %
N de N	41	37 %	33	45 %
N à N	16	15 %	9	12 %
Anglicismus	6	5 %	3	4 %
Celkem	110	100 %	74	100 %

Tabulka 13: Découpe-pâtes

6.1.5. Shrnutí

Výsledky dotazníku ukazují, že nejčastěji by mluvčí k označení nového instrumentu použili VN kompozitum: v 5 případech z 10 výhradně tuto kategoriální strukturu, u jednoho pojmenování spolu se vzorcem *N de N* a ve dvou případech respondenti neviděli rozdíl mezi danými třemi francouzskými strukturami. U dvou zbylých výrazů dotazovaní preferovali výhradně strukturu *N de N*.

Lexémy typu *N à N*, jak již bylo řečeno, jsou zastoupeny pouze okrajově, a to jako jedna z variant k VN kompozitu a víceslovnému pojmenování typu *N de N*.

Anglicismy k označení nových objektů by mluvčí nepoužili, a to ani mladší generace náchylnější k užívání přejatých výrazů. Tento fakt může být způsoben sémantickou neprůhledností daných výrazů, jejich obtížnou adaptabilitou k fonetickému systému francouzštiny a silnou puristickou tradicí Francie.

Následující tabulka vyobrazuje výsledky dotazníkového průzkumu.

VN	N de N	N à N
casse-œuf		
épluche-légumes		
protège-doigts		
tranche-banane		
coupe-beurre		
découpe-pâtes	découpeur de pâtes	
équeute-tomate	équeuteur de tomates	équeuteur à tomates
mesure-spaghettis	mesureur de spaghettis	mesureur à spaghettis
	décortiqueuse de fraises	
	séparateur de jaune	

Tabulka 14: Shrnutí testovaných výrazů

Ve většině případů se hypotézy popsané v předešlé podkapitole 6.1.3 potvrdily. Nyní rozeberu jednu po druhé:

- **sémantická transparentnost:** Kvůli sémantické neprůhlednosti a silné puristické tradici Francie byly anglicismy zastoupeny zcela okrajově.
- **délka slova:** V 80 % případů mluvčí zvolili co nejkratší lexikální jednotku, tedy VN kompozitum, z nichž 37,5 % případů připouštělo i delší víceslovná pojmenování.
- **struktura slova:** Ve většině případů byly neafigované lexémy upřednostňovány před afigovanými, ale stejně jako v předchozím případě ani zde to neplatí absolutně.
- **frekvence slovesa:** Hypotéza ohledně frekvence sloves se ne zcela potvrdila. Frekventovaná slovesa s obecnou sémantikou jsou samozřejmě náchylnější k tvoření kompozit, avšak i verba se specifickým významem vstupovala do kompozice (*équeuter*). Vysvětlením může být i fakt, že se zde blížíme k terminologické kompozici. Nelze tedy absolutně tvrdit, že mezi frekvencí slovesa a jeho schopností ne/tvořit kompozita je přímá korelace, o čemž svědčí i málo frekventované sloveso *décortiquer*, které se ve výsledcích dotazníku vyskytlo spíše jako součást víceslovného pojmenování.
- **vliv paradigmatu:** Výsledky dotazníku poukazují na jistý vliv již existujícího paradigmatu u VN kompozit. Všechny výrazy, jejichž báze sloveso (*couper, casse, protéger, trancher, éplucher*) figuruje v jiných kompozitech, měly ve výsledcích jednoznačnou převahu nad nominálními syntagmaty typu *N de N / N à N*. Stejně tak se potvrdila hypotéza u slovesa *équeuter*. Vzhledem k tomu, že žádný derivát ani kompozitum utvořené na jeho základě nefiguruje ve slovníku a není běžně rozšířeno, mluvčí neupřednostňovali žádnou ze tří francouzských struktur. Zároveň se potvrdil předpoklad, že sloveso *séparer* bude spíše tvořit víceslovně pojmenování kvůli možnému vlivu jeho slovesné vazby.

Zbylé tři výrazy s báze slovesy *mesurer, découper* a *décortiquer* se vymykají výše zmíněným hypotézám. Verbum *mesurer* je stejnoměrně zastoupeno ve všech třech možných francouzských pojmenováních, což znamená, že předložky *de* a *à* jsou v tomto případě opravdu bezpříznakové. Jiná situace je u sloves *découper* a *décortiquer*, kde převažuje předložka *de*. Tento fakt lze připsat sémantice: Pojmenování *découpeur à pâtes* by totiž znamenalo, že těstoviny jsou již nakrájeny a označoval by instrument sloužící k rozporcování

již nakrájených těstovin. U výrazu *décortiqueur de fraises* byla upřednostněna předložka *de*, jelikož odpovídá sémantice daného slovesa a celého výrazu.

Hypotéza, podle které nemá kontext vliv na volbu výrazů, se potvrdila.

Na závěr je nutné poznamenat, že na základě výše popsaných výsledků nelze vyvozovat obecně platné závěry. K tomu by bylo nutné mít širší záběr, a to jak do počtu respondentů, tak do počtu testovaných výrazů. Nicméně i tak by dotazník mohlo ukazovat určitou tendenci, jejíž věrohodnost v následující podkapitole ověřím v korpusu a ve vyhledávači Google.

6.2. Vyhledávač Google

Bylo by zajímavé, zjistit frekvenci daných výrazů v korpusu webových textů a porovnat ji s výsledky z dotazníku. Avšak jelikož se jedná o experimentální neologismy, které jsem s pomocí internetu vymyslela sama, jejich výskyt je velice sporadický, ba téměř nulový. Korpus webových textů frWaC (InterCorp) z testovaných výrazů obsahuje pouze pojmenování založená na slovese *éplucher*, jelikož se jedná o lexikalizované výrazy zanesené do slovníku: *épluche-légumes* (hapax), *éplucheur de légume(s)* (tři výskyty), *éplucheur à légumes* (tři výskyty)⁴⁶. Tato slovesná báze se jeví jako celkem produktivní, na paradigmatické ose substantivum *légumes* bylo nahrazeno jinými jmény shodujícími se se sémantikou slovesa *éplucher* (např. *pomme de terre*, *patates*, *mandarine* atd.). Ačkoli ostatní testované výrazy korpus nenalezl, obsahuje i pár hapaxů se stejnou sémantikou: *mesure à spaghettis* a *séparateur de blanc d'œufs*.

Z tohoto důvodu jsem se rozhodla výskyt testovaných výrazů ověřit alespoň ve vyhledávači Google. Je zřejmé, že tento nástroj do celkového výskytu zahrne i nerelevantní pojmenování, avšak i přes tento nedostatek by se zde dala vypořádat určitá tendence. Výsledky pocházejí ze dne 27. 5. 2015. Do vyhledávače byl v úvozovkách zadán každý z testovaných výrazů, přičemž vyhledávání bylo omezeno pouze na francouzsky psané stránky. Následující tabulka vyobrazuje výskyt jednotlivých výrazů – jejich počet a procentuální rozložení.

⁴⁶ Ferraresi, A., Bernardini, S., Picci, G., Baroni, M. (2013). frWaC. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>

Výraz	Počet výskytů		Výraz	Počet výskytů	
coupe-beurre	2 790	38 %	protège-doigts	65 200	81 %
coupeur de beurre	4 370	60 %	protecteur de doigts	15 700	19 %
coupeur à beurre	8	0 %	protecteur à doigts	5	0 %
butter cutter	127	2 %	knife cutting finger protector	6	0 %
mesure-spaghettis	561	35 %	épluche-légumes	50 900	62 %
mesureur de spaghettis	183	11 %	éplucheur de légumes	14 400	17 %
mesureur à spaghettis	791	49 %	éplucheur à légumes	17 000	21 %
spaghetti measurer	69	4 %	vegetable peeler	324	0 %
tranche-banane	1 650	40 %	casse-œuf	5 120	82 %
trancheur de banane	2 310	56 %	casseur d'œuf	993	16 %
trancheur à banane	4	0 %	casseur à œuf	1	0 %
banana slicer	173	4 %	egg breaker	123	2 %
sépare-jaune	3 430	22 %	découpe-pâtes	4 930	71 %
séparateur de jaune	6 250	39 %	découpeur de pâtes	1 840	26 %
séparateur à jaune	6 090	38 %	découpeur à pâtes	1	0 %
yolk separator	100	1 %	pasta cutter	179	3 %
décortique-fraise	3	0,5 %	équeute-tomate	10	0 %
décortiqueuse de fraises	325	89 %	équeuteur de tomates	7	0 %
décortiqueuse à fraises	2	0,5 %	équeuteur à tomates	8 400	100 %
strawberry stem remover	37	10 %	tomato stem remover	17	0 %

Tabulka 15: Výskyt testovaných výrazů ve vyhledávači Google

Na rozdíl od dotazníkového šetření, výsledky z vyhledávače Google ukazují na rovnoměrné zastoupení VN kompozit a víceslovných pojmenování typu *N de N*. VN kompozita se vyskytla u 4 výrazů s verbální bází *protéger*, *éplucher*, *découper*, *casser*. U víceslovných pojmenování *N de N* to bylo u 4 označení derivovaných od sloves *couper*, *trancher*⁴⁷, *séparer* a *décortiquer*. Nominální syntagmata s předložkou *à* převažují u tří výrazů odvozených od sloves *séparer* (toto sloveso zaznamenalo stejné procentuální zastoupení u obou druhů víceslovných pojmenování), *mesurer*⁴⁸ a *équeuter*. Anglicismy se objevily zcela okrajově, a to v rozpětí 0–4 %. Výjimku tvoří pouze pojmenování *strawberry stem remover*, které zaznamenalo 10% výskyt. Následující tabulka vyobrazuje zastoupení jednotlivých kategoriálních struktur ve výsledcích Google.

⁴⁷ Toto sloveso také tvořilo VN kompozita. Ta zaznamenala výskyt pouze o 15 % menší než víceslovné pojmenování založené na stejném základě.

⁴⁸ Ibidem.

VN	N de N	N à N
casse-œuf		
épluche-légumes		
protège-doigts		
(tranche-banane) ⁴⁹	trancheur de banane	
	coupeur de beurre	
découpe-pâtes		
		équeuteur à tomates
(mesure-spaghettis)		mesureur à spaghettis
	décortiqueuse de fraises	
	séparateur de jaune	séparateur à jaune

Tabulka 16: Zastoupení kategoriálních struktur ve výsledcích Google

Pro přehlednost zde zároveň uvádím tabulku srovnávající výsledky z dotazníku a z vyhledávače Google. Šedivě vyznačené políčko značí rozdílné výsledky.

Dotazník	Google
coupe-beurre	coupeur de beurre
protège-doigts	protège-doigts
mesure-spaghettis mesureur de spaghettis mesureur à spaghettis	(mesure-spaghettis) mesureur à spaghettis
épluche-légumes	épluche-légumes
tranche-banane	(tranche-banane) trancheur de bananes
casse-œuf	casse-œuf
séparateur de jaune	séparateur de jaune séparateur à jaune
découpe-pâtes découpeur de pâtes	découpe-pâtes
décortiqueuse de fraises	décortiqueuse de fraises
équeute-tomate équeuteur de tomates équeuteur à tomates	équeuteur à tomates

Tabulka 17: Srovnání výsledků z dotazníku a vyhledávače Google

Z výše uvedené tabulky je patrné, že zásadní rozdíly zde nejsou. Vzhledem k neustálosti daných výrazů se některá pojmenování nevyskytují pouze v jediné formě. Zásadní rozdíl v preferenci určité kategoriální struktury je možné pozorovat pouze u označení kráječe na máslo: v dotazníku 90 % mluvčích upřednostnilo VN kompozitum (5 % vybralo

⁴⁹ Uvedeno v závorce, jelikož více výskytů zaznamenalo pojmenování se strukturou N de N, nicméně jejich rozdíl nebyl natolik markantní – 15 %.

strukturu *N de N*), zatímco ve vyhledávači Google tento výraz zaznamenal nejhojnější zastoupení v podobě víceslovného pojmenování *N de N* (60 % oproti 38 % u VN kompozita).

Co se týče výrazů s bázovým slovesem *équeuter*, oproti naprosté nevyhraněnosti mluvčích v dotazníku, Google ukázal jasnou preferenci víceslovného pojmenování s předložkou *à*.

Naprostou shodu vykazují výrazy *casse-œuf*, *protège-doigts*, *épluche-légumes* a *décortiqueuse de fraises*. Hypotéza představena v podkapitole 6.1.3, podle které budou VN kompozita pod vlivem již existujícího paradigmatu upřednostňována u sloves *casser*, *protéger*, *éplucher* a *couper* se až na jednu výjimku potvrdila. Tou je pojmenování s bázovým slovesem *couper*.

Na následujících řádcích se pokusím posoudit, zda jednotlivé hypotézy prezentované v podkapitole 6.1.3 jsou platné i pro výsledky z vyhledávače Google.

- **sémantická transparentnost:** Kvůli sémantické neprůhlednosti a silné puristické tradici Francie byly anglicismy zastoupeny zcela okrajově.
- **délka slova:** Délka slova zde nehrála zásadní roli, kratší lexémy (tedy VN kompozita) se vyskytly ve 40 % případů (eventuálně 60 %, zahrneme-li i dva výrazy, které byly v těsném závěsu za strukturami *N de N/N à N*). Delší víceslovná pojmenování zaznamenala 60% výskyt.
- **struktura slova:** Zastoupení afigovaných a neafigovaných lexémů je zde celkem vyrovnané: 40 % (event. 60 %) neafigovaných jednotek oproti 60 % afigovaných.
- **frekvence slovesa:** V tomto případě méně frekventovaná slovesa (*équeuter* a *décortiquer*) tvořila spíše základ pro víceslovná pojmenování než pro kompozita.
- **vliv paradigmatu:** Stejně jako u výsledků z dotazníkového šetření je zde patrný vliv již existujícího paradigmatu u *VN kompozit*. Z 5 sloves, která běžně tvoří *VN kompozita*, 4 z nich i ve výsledcích Google, pravděpodobně na základě analogie, vstupovala do kompozice.

Hypotéza ohledně slovesa *équeuter* (rovnoměrné zastoupení všech tří francouzských struktur) se nepotvrdila. Ve výsledcích měl vzorec s předložkou *à* jednoznačnou převahu (100% zastoupení). Předpoklad u slovesa *séparer* (vlivem slovesné vazby bude preferována

struktura *N de N*) se potvrdil jen částečně, stejné zastoupení zaznamenala i struktura *N à N* (38 % oproti *N de N*: 39 %).

6.2.1. Shrnutí

Na rozdíl od dotazníků výsledky vyhledávače Google neukázaly výraznou preferenci VN kompozit oproti víceslovným pojmenováním *N de N*. Tyto dvě struktury zaznamenaly stejnoměrný výskyt. Nicméně VN kompozita, zřejmě pod vlivem již existujícího paradigmatu, byla preferována u kompozit s verbální bází *protéger, éplucher, casser* a *découper*. O něco menší výskyt se objevil u výrazů s kategoriální strukturou *N à N*, ovšem oproti dvěma výše zmíněným vzorcům jsou v menšině (30 % – *measureur à spaghettis, séparateur à jaune, équeuteur à tomates*). Anglicismy nejsou zastoupeny vůbec. Výskyt daných výrazů ve vyhledávači Google tedy ukazuje na rovnoměrné zastoupení VN kompozit a víceslovných pojmenování *N de N*.

6.3. Korpusový výzkum

V následující části se pokusím výsledky z dotazníkového šetření a z vyhledávače Google porovnat s daty získanými v korpusu. Nejprve se budu zabývat popisem korpusu a následně analýzou a porovnáním výsledků s předchozími metodami výzkumu.

6.3.1. Popis korpusu

Tendence současné denominativní neologie, která tvoří neologismy s instrumentální sémantikou, jsem dále chtěla testovat v korpusu a výsledky porovnat s výsledky z dotazníkového šetření a z vyhledávače Google. K tomuto účelu je vhodný buď webový korpus, nebo korpus novinářských článků, jelikož obě textové databáze by mohly obsahovat velké množství neologismů. Vzhledem k možnému vyššímu výskytu instrumentálních denotátů v korpusu webových textů jsem se rozhodla pro tento typ. V českém národním korpusu jsou k dispozici dva korpusy s daným zaměřením: srovnatelné korpusy Aranea a cizojazyčné webové korpusy, pro francouzský jazyk frWaC. Zvolila jsem posledně zmíněný kvůli jeho velikosti – obsahuje 1 350 milionů slov oproti 1 000 milionů v korpusu Aranea.

Velikost korpusu je velice důležitá, zvláště při zkoumání neologismů. Neologismy v korpusu zpravidla odpovídají hapaxům. Avšak aby hapaxy opravdu představovaly neologismy, a ne málo frekventovaná, ale již lexikalizovaná slova, je nutné, aby korpus byl dostatečně veliký: „*It is only for the larger corpora that neologisms will begin to appear, predominantly among the hapaxes. Even then, many hapaxes will be wellknown lexical items.*“

*However, as the sample size increases, the proportion of the neologisms among the hapaxes will increase. Hence the probability of encountering neologisms is measured indirectly by means of the probability of encountering hapaxes*⁵⁰ (Baayen 1993: 189). O důležitosti velikosti korpusu pojednává i Plag (2004: 9): „*The size of the corpus is of crucial importance for this measure. If the corpus is too small, hapax legomena will tend to be well-known words of the language. With increasing corpus size, however, the proportion of neologisms among the hapax legomena increases, and it is precisely among the hapax legomena that the greatest number of neologisms appear.*“⁵¹ Podle Baayena (1993) velikost reprezentativního korpusu, na jehož základě je možno obdržet spolehlivé výsledky, se pohybuje minimálně v řádu desítek milionů slov. Z tohoto hlediska se tedy korpus frWaC jeví jako dostatečně reprezentativní. Nyní tedy přikročíme k samotné metodologii výzkumu.

6.3.2. Metodologie výzkumu

Původní záměr bylo zjistit, zda neologismy s instrumentální funkcí se nejčastěji vyskytují ve formě VN, *N de N* či *N à N*. K tomuto účelu jsem v rozhraní kontext zadala typ dotazu CQL, který pro VN kompozita vypadal následovně: [tag="VER.*"] [word="-"] [tag="NOM"]. Takto jsem celkem obdržela 135 026 výskytů, z nichž bylo 18 728 hapaxů, tedy potenciálních neologismů. Avšak jejich podstatná část nezahrnovala kompozita, ale různé šumy, například font-size, text-aligne včetně matematických značek (např. = - ½). Navíc hapaxy s instrumentální funkcí byly zastoupeny zcela okrajově, a i přes relativní velikost korpusu se často o hapaxy ani nejednalo.

Konstrukce *N de N*, *N à N* jsem hledala obdobným způsobem: [lemma=".*eur"] [word="de"] [tag="NOM"] a [lemma=".*eur"] [word="à"] [tag="NOM"]. Korpus obsahuje 616 114 nominálních syntagmat typu *N de N* (frekvence podle lemmat 77 660), z nichž je 42 950 hapaxů, a 37 372 struktur typu *N à N*, z nichž je 5 914 hapaxů. Vzhledem k obecné povaze dotazu výsledky zahrnují i volná syntagmata (např. *amateur de fleur*), a ne víceslovná pojmenování definovaná v kapitole 4.

Vzhledem k výše zmíněným faktům (vysoký počet hapaxů, nízký podíl neologismů mezi hapaxy, vysoké procento šumu, velice nízký počet instrumentálních denotátů) jsem se

⁵⁰ „*Pouze v dostatečně velkém korpusu začnou mezi hapaxy převažovat neologismy. Avšak i v takovémto případě se bude většinou jednat o již známé lexikalizované jednotky. Nicméně se vzrůstající velikostí korpusu, vzrůstá i pravděpodobnost výskytu neologismů.*“

⁵¹ „*Velikost korpusu je klíčová pro vyhledávání neologismů. Pokud je korpus příliš malý, hrozí, že hapaxy legomena budou běžně rozšířená slova. Se vzrůstající velikostí korpusu vzrůstá i podíl neologismů mezi nimi. Právě mezi hapaxy se vyskytuje největší množství neologismů.*“

rozhodla od tohoto záměru upustit a zaměřit se na produktivitu slovesných / deverbativních bází u výše testovaných výrazů. Na jejím základě určím preferenci daných struktur a výsledky porovnám se závěry z dotazníkového šetření a vyhledávače Google.

Produktivitu jednotlivých slovesných / deverbativních bází, která tvoří VN kompozita a víceslovná pojmenování jsem testovala v již zmíněném korpusu frWaC (vhodnost tohoto korpusu viz podkapitola 6.3). Typ dotazu jsem opět specifikovala na CQL, dané báze jsem vyhledávala následovně:

- VN kompozita: [word="dané sloveso"] [word="-"] [tag="NOM"], například pro výraz „tranche-banane“: [word="tranche"] [word="-"] [tag="NOM"]
- víceslovná pojmenování typu *N de N*: [lemma="dané deverbativum"] [word="de"] [tag="NOM"], např. pro *trancheur de banane*: [lemma="trancheur"] [word="de"] [tag="NOM"]
- víceslovná pojmenování typu *N à N*: [word="dané deverbativum"] [word="à"] [tag="NOM"], např. pro *trancheur à banane*: [lemma="trancheur"] [word="à"] [tag="NOM"].

Výsledky jednotlivých dotazů jsou zaneseny v tabulce v následující podkapitole, kde je také spočítána produktivita jednotlivých bází. Na jejím základě je stanovena preference určité kategoriální struktury pro daný výraz. Tento výsledek je následně porovnán s frekvencí jednotlivých struktur v předchozích typech řešerší (dotazník a Google).

6.3.3. Produktivita jednotlivých bází

K výpočtu produktivity jednotlivých bází použiji Baayenův vzoreček (viz kapitola 5) $P = n1 / N$, který je založen na poměru počtu hapaxů ($n1$) a celkovém počtu výskytů analyzované struktury (N). Platí, že čím více se vyskytne hapaxů u dané struktury, tím více je produktivnější. Následující tabulka zobrazuje počet hapaxů, tokenů a výslednou produktivitu dané slovesné / deverbativní báze. U každé struktury došlo k ručnímu vytřídění výsledků, které vyeliminovalo nerelevantní výsledky (např. homonyma se slovesnou bází: *coupe*, *measure*, výrazy, která nebyly VN kompozity apod.).

Výraz	n1	N	P
coupe-X	16	50	0,32
coupeur de X	29	395	0,07
coupeur à X	7	7	1

décortique-X	0	0	0
décortiqueur de X	4	4	1
décortiqueur à X	0	0	0
protège-X	4	15	0,27
protecteur de X	101	276	0,37
protecteur à X	9	19	0,47
mesure-X	1	5	0,25
mesureur de X	13	121	0,1
mesureur à X	2	5	0,4
tranche-X	0	0	0
trancheur de X	1	8	0,13
trancheur à X	1	11	0,09
sépare-X	0	0	0
séparateur de X	44	456	0,09
séparateur à X	10	123	0,08
épluche-X	2	2	1
éplucheur de X	7	28	0,25
éplucheur à X	1	8	0,13
casse-X	11	44	0,25
casseeur de X	17	678	0,03
casseeur à X	1	1	1
découpe-X	3	6	0,5
découpeur de X	18	47	0,38
découpeur à X	1	1	1
équeute-X	0	0	0
équeuteur de X	0	0	0
équeuteur à X	0	0	0

Tabulka 18: Produktivita verbálních / deverbativních bází

Na základě produktivity jednotlivých bází, která se vyskytla v korpusu frWaC, lze usoudit, že z testovaných výrazů je nejpreferovanější strukturou VN kompozita, konkrétně jednotky s verbální bází sloves *éplucher* (P = 1), *casser* (P = 0,25), *couper*⁵² (P = 0,32) a *découper* (P = 0,5). Preference ostatních kategoriálních struktur je rovnoměrně rozprostřena

⁵² Ačkoli slovesa *casser* a *découper* vstupující do víceslovných pojmenování mají produktivitu 1, nebrala jsem tento výsledek jako relevantní, jelikož počet tokenů, stejně tak jako hapaxů byl roven 1.

mezi vzorce *N de N* (*décortiquer* P = 1, *trancher* P = 0,13, *séparer*⁵³ P = 0,09) a *N à N* (*protéger* P = 0,47, *séparer* P = 0,08, *mesurer* P = 0,4). Jediné sloveso *équeuter* se nevyskytlo v daném korpusu, víceslovná pojmenování ani kompozita utvořená na jeho základě tedy nejsou vůbec produktivní.

Nyní se opět pokusím konfrontovat hypotézy prezentované v podkapitole 6.1.3 s výsledky z korpusu:

- **sémantická transparentnost:** Veškeré testované výrazy v této podkapitole jsou sémanticky transparentní, čili tato hypotéza zde není relevantní.
- **délka slova:** Produktivita jednotlivých bází poukazuje na převahu víceslovných pojmenování.
- **struktura slova:** V tomto případě jsou afigované lexémy upřednostňovány před neafigovanými.
- **frekvence jednotlivých slov:** Málo frekventované sloveso *décortiquer* spíše tvořilo víceslovná pojmenování. Ovšem verbum *équeuter* se ukázalo jako neproduktivní, netvořilo deriváty ani kompozita.
- **vliv již existujícího paradigmatu:** Tato hypotéza se potvrdila u 3 sloves (*éplucher*, *couper*, *casser*) z 5.

6.3.4. Shrnutí

Produktivita bází u testovaných výrazů poukazuje na preferenci VN kompozit, nicméně víceslovná pojmenování *N de N* a *N à N* jsou v těsném závěsu, přičemž obě předložky byly zastoupeny rovnoměrně. Z celkového hlediska ovšem převažují delší afigované lexikální jednotky. Hypotéza ohledně vlivu již existujícího paradigmatu se potvrdila, avšak ne v takové míře jako u předchozích šetření. Málo frekventovaná slovesa (*décortiquer*) tvořila spíše víceslovná pojmenování, k čemuž přispěl i faktor délky slov. Výjimku představuje pouze verbum *équeuter*, které se ukázalo jako zcela neproduktivní.

⁵³ Toto sloveso zaznamenalo téměř stejnou produktivitu jak ve struktuře *N de N*, tak ve vzorci *N à N*.

7. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zjistit preferenci určité kategoriální struktury (VN kompozita, víceslovná pojmenování typu *N de N*, *N à N*, anglicismus), která se v současném francouzském jazyce používá k označení nových instrumentálních referentů. Tento jev byl testován dotazníkovou metodou, následně byl ověřen ve vyhledávači Google a korpusu webových textů frWaC, a to na základě produktivity jednotlivých bází tvořící testovaná kompozita a víceslovná pojmenování.

Výsledky dotazníkového šetření poukazují na převahu VN kompozit – v osmi případech z deseti by mluvčí zvolili tuto strukturu, přičemž u třech z nich připouštěli i jedno z víceslovných pojmenování. A to zejména u výrazů, kde nebyl patrný vliv již existujícího paradigmatu či dané sloveso běžně netvoří deriváty ani kompozita (případ slovesa *équeuter*). Kategoriální struktura *N de N* zaznamenala druhý největší výskyt. Je preferovaná převážně u výrazů, kde sémantika slovesa či jeho vazba implikuje předložku *de*. Víceslovné pojmenování typu *N à N* se vyskytlo nejméně (dva výrazy z deseti), a to u nelexikalizovaného pojmenování (derivát od slovesa *équeuter*) a slovesa *mesurer*. K anglicismům by se mluvčí neuchýlili ani v jednom případě, sporadicky se vyskytovaly společně s jedním z francouzských ekvivalentů.

Výskyt daných výrazů byl následně testován ve vyhledávači Google, který ovšem jednoznačnou převahu VN kompozit neukázal. Ta se vyskytovala ve stejné míře jako víceslovná pojmenování *N de N*. Jejich konkurent typu *N à N* byl opět zastoupen nejméně, a to u tří výrazů. Budeme-li ovšem porovnávat kompozita s víceslovnými pojmenováními jako takovými (bez rozdílu předložky), tak obě struktury mají téměř vyrovnané zastoupení. Anglicismy opět použity nebyly.

Korpusová rešerše založená na sledování produktivity jednotlivých slovesných/deverbativních bází tvořící kompozita/víceslovná pojmenování ukázala velice mírnou převahu VN kompozit. V těsném závěsu se nachází víceslovná pojmenování, přičemž obě struktury (*N de N* i *N à N*) zaznamenaly stejný výskyt.

Následující tabulka srovnává výsledky z jednotlivých šetření. Výrazy obsažené ve sloupci korpus jsou stanoveny na základě produktivity jednotlivých bází, která tvoří VN kompozita a víceslovná pojmenování typu *N de N / N à N*. Poslední sloupec shrnuje převahu kategoriální struktury u daného výrazu.

Dotazník	Google	Korpus	Preference struktury
coupe-beurre	coupeur de beurre	coupe-beurre	VN
protège-doigts	protège-doigts	protecteur à doigts	VN
mesure-spaghettis mesureur de spaghettis mesureur à spaghettis	mesure-spaghettis mesureur à spaghettis	mesureur à spaghettis	N à N
épluche-légumes	épluche-légumes	épluche-légumes	VN
tranche-banane	tranche-banane trancheur de banane	trancheur de banane	VN + N de N
casse- œuf	casse- œuf	casse-œuf	VN
séparateur de jaune	séparateur de jaune séparateur à jaune	séparateur de jaune séparateur à jaune	N de N / N à N
découpe-pâtes découpeur de pâtes	découpe-pâtes	découpe-pâtes	VN
décortiqueuse de fraises	décortiqueuse de fraises	décortiqueuse de fraises	N de N
équeute-tomate équeuteur de tomates équeuteur à tomates	équeuteur à tomates	neproduktivní	N à N

Tabulka 19: Srovnání výsledků z dotazníku, Googlu a korpusu

Ačkoli se v jednotlivých typech výzkumu vyskytly nepatrné odchylky v zastoupení daných kategoriálních struktur, z výše uvedené tabulky vyplývá, že nejpreferovanější strukturou je VN kompozitum (výskyt u 6 výrazů založených na slovesech *couper*, *protéger*, *éplucher*, *casser*, *découper*, *trancher*). Za ním následují víceslovná pojmenování *N de N* a *N à N*, která zaznamenala stejný výskyt (3 pojmenování *N de N* derivovaná od sloves: *trancher*, *séparer*, *décortiquer* a 3 pojmenování *N à N* odvozená od sloves *mesuer*, *séparer*, *équeuter*). Budeme-li posuzovat víceslovná pojmenování jako taková bez rozdílu předložky, tak tato struktura zaznamenala celkově stejný výskyt jako VN kompozita. Anglicismy nebyly zastoupeny vůbec. K potvrzení hypotéz představených v podkapitole 6.1.3 došlo pouze částečně. Následující předpoklady se potvrdily:

- **frekvence slov:** Z výše uvedené tabulky vyplývá, že méně frekventovaná slovesa sloužila spíše jako základ pro derivaci. Verba *décortiquer* a *équeuter* tedy tvořila víceslovná pojmenování.
- **vliv paradigmatu:** Popsané výsledky poukazují na zřejmý vliv již existujícího paradigmatu na vznik nových VN kompozit. Tento jev se potvrdil u všech 5 slovesných bází (*couper*, *protéger*, *éplucher*, *trancher*, *casser*) a navíc u verba *découper*, které je derivátem slovesa *couper*.

- **rovnoměrné zastoupení předložek:** Kvantitativní analýza prokázala rovnoměrné zastoupení obou předložek. Nicméně z kvalitativního hlediska jsou předložky záměnné pouze u víceslovného pojmenování odvozeného od slovesa *séparer*, což znamená, že předložky v testovaných příkladech nejsou zcela nezabarvené.
- **anglicismy:** Výzkum neprokázal běžné použití anglicismů, a to ani u mladší věkové kategorie (týká se pouze dotazníkového šetření).

Hypotéza ohledně délky a struktury výrazu se nepotvrdila. Z celkového hlediska kratší neafigovaná VN kompozita byla zastoupena stejně jako delší afigovaná víceslovná pojmenování. Chápali bychom ovšem struktury *N de N* a *N à N* odděleně, potom by nejvíce byla zastoupena VN kompozita.

7.1. Shrnutí

VN kompozita byla k označení nového instrumentu použita tam, kde dané sloveso běžně tvořilo VN kompozita (vliv již existujícího paradigmatu – kompozita se slovesnou bází *couper, protéger, éplucher, trancher, casser a découper*). V ostatních případech bylo použito víceslovné pojmenování. Ačkoli z kvantitativního hlediska byly obě předložky zastoupeny stejnoměrně, neznamená to, že by byly naprosto záměnné (s výjimkou výrazů se slovesnou bází *séparer*). Z faktorů ovlivňující vznik neologismů se pouze vliv existujícího paradigmatu a frekvence slova (v mém případě slovesa / deverbativa) ukázala jako relevantní. Kupodivu délka a struktura slova neměla takovou váhu, jak se předpokládalo. (Posuzovali bychom ovšem obě skupiny víceslovných pojmenování odděleně, pak by tento faktor roli hrál a VN kompozita by měla nejhojnější zastoupení.)

Na závěr je nutné podotknout, že výše zmíněné závěry nelze vzhledem k malému vzorku testovaných výrazů a nízkému počtu dotazovaných brát za obecně platné.

Résumé v češtině

Diplomová práce s názvem *Neologie v současné francouzštině* se zabývá preferencí určité kategoriální struktury, přesněji řečeno konkurencí VN kompozit, víceslovných pojmenování typu *N de N*, *N à N* a ekvivalentních anglicismů k pojmenování nového referentu. Skládá se ze dvou částí: teoretické a praktické.

Praktická část podává stručnou charakteristiku jevů dotýkajících se výše zmíněné problematiky. Nejprve je definována neologie (lingvistická disciplína spadající pod lexikologii, která se zabývá inovačními procesy v lexiku, jež vedou ke vzniku nových výrazů, tzv. neologismů) a jsou zde popsány jednotlivé její druhy: slovotvorná, sémantická, výpůjčky, fonologická a syntaktická. V závěru je přikročeno k vymezení pojmu neologismus.

Následující kapitola pojednává o kompozici a kompozitech. Za kompozita považuje pouze výrazy utvořené morfologicky, tedy takové, které nevznikly lexikalizováním syntaktické struktury. Zároveň jsou v této části popsána kompozita z morfologického a syntaktického hlediska, přičemž, vzhledem k zaměření práce, je značná část věnována verbonominálním kompozitům a také víceslovným pojmenováním. Ta se od kompozit liší svým původem (syntaktický). Jedním z podtypů víceslovných pojmenování jsou lexikální jednotky s kategoriální strukturou *N de N* a *N à N*. Kvůli sémantické nezabarvenosti jejich předložek si tato pojmenování mohou vzájemně konkurovat.

Poslední oddíl teoretické části je věnován problematice produktivity a faktorům, které ovlivňují vznik kompozit a víceslovných pojmenování: frekvence jednotlivých složek kompozita/pojmenování, délka slova, velikost morfologické rodiny, struktura slova, sémantická transparentnost, vliv již existujících paradigmat, rejstřík jazyka a eventuálně vzdělání mluvčího. Na základě těchto kritérií budou posuzovány výrazy v praktické části.

Praktická část testuje preferenci výše zmíněných struktur pomocí dotazníkového šetření, vyhledávače Google a korpusové rešerše webových textů, přičemž se zaměřuje pouze na vzorek výrazů z oblasti kuchyňského náčiní vykonávajících určitou činnost, jejichž označení není ještě lexikalizované. Jedná se tedy o možné neologismy.

Výsledky dotazníkového šetření ukazují na jasnou převahu VN kompozit, jako druhé jsou zastoupeny výrazy s kategoriální strukturou *N de N*, nejméně spojení typu *N à N*. Anglicismy se vyskytly zcela ojediněle. Tyto závěry vesměs odpovídají faktorům ovlivňujících tvorbu nových kompozit / víceslovných pojmenování: Jelikož se jazyk snaží

chovat co nejméně, preferuje co nejkratší (tedy neafigované), sémanticky transparentní jednotky. Značný vliv na tvorbu nových výrazů má i již existující paradigma, což vysvětluje převahu *VN* kompozit (a to především u výrazů, jejichž báze sloveso figuruje v jiných kompozitech).

Výskyt výrazů z dotazníku byl dále ověřován ve vyhledávači Google, který přinesl následující zjištění: *VN* kompozita zaznamenala stejné zastoupení jako víceslovná pojmenování *N de N*. Anglicismy se opět vyskytly zcela okrajově. V tomto případě délka slova nehrála podstatnou roli, zastoupení afigovaných a neafigovaných lexémů je zde celkem vyrovnané. I zde je patrný vliv již existujícího paradigmatu na *VN* kompozita.

Poslední část praktické části se zaměřovala na ověřování produktivity jednotlivýchází u testovaných výrazů, a to na základě výsledků z korpusu frWaC. Analýza poukazuje na preferenci *VN* kompozit, nicméně víceslovná pojmenování *N de N* a *N à N* jsou v těsném závěsu, přičemž obě předložky byly zastoupeny rovnoměrně. Z celkového hlediska ovšem převažují delší afigované lexikální jednotky. I v tomto případě je zde patrný vliv již existujícího paradigmatu, ačkoli ne v takové míře jako u předchozích dvou šetření.

Z celkového hlediska jednotlivé výzkumy přinesly tento výsledek: *VN* kompozita byla k označení nového instrumentu použita tam, kde dané sloveso již běžně tvořilo *VN* kompozita (vliv již existujícího paradigmatu). V ostatních případech bylo použito víceslovné pojmenování. Ačkoli z kvantitativního hlediska byly předložky *à* a *de* zastoupeny stejnoměrně, neznamená to, že by byly naprosto záměnné. Z faktorů ovlivňující vznik neologismů se pouze vliv existujícího paradigmatu a frekvence slova ukázala jako relevantní. Kupodivu délka a struktura lexému neměla takovou váhu, jak se předpokládalo. (Posuzovali bychom ovšem obě skupiny víceslovných pojmenování odděleně, pak by tento faktor roli hrál a *VN* kompozita by měla nejhojnější zastoupení.)

Résumé

Ce mémoire de maîtrise intitulé *La néologie en français contemporain* traite la préférence de certaines structures catégorielles (mots composés *VN*, synapsies du type *N de N*, *N à N* et anglicismes) d'habitude utilisées pour dénommer un nouveau référent. Le mémoire se compose de deux parties : la partie théorique et pratique.

La partie théorique présente une brève caractéristique des thèmes liés avec le sujet principal de ce travail. Ainsi, il est d'abord défini le terme « néologie » en tant qu'une des disciplines de la lexicologie traitant des processus de l'innovation lexicale dont le résultat est l'apparition de formes nouvelles, c'est-à-dire des néologismes. Ensuite, il est procédé à la description de ce dernier.

Le chapitre suivant se focalise sur la composition et les mots composés⁵⁴. Cette partie présente leur caractéristique morphologique et syntaxique en consacrant une grande place aux composés *VN* et ensuite aux synapsies. Celles-dernières se différencient des composés par la façon de leur création qui est syntaxique. Parmi de différents types de synapsies, il est possible de distinguer des structures catégorielles *N de N* et *N à N*. Elles entrent en concurrence l'une à l'autre à cause de leur statut des prépositions incolores.

La partie théorique se termine par la présentation de la productivité et des facteurs qui peuvent influencer la création de nouvelles unités lexicales : fréquence des composants, longueur et structure du mot, transparence sémantique, influence du paradigme déjà existant, taille de la famille morphologique, registre de la langue et éventuellement le niveau de l'éducation du locuteur. Des expressions testées dans la partie pratique seront évaluées selon ces critères.

La section pratique examine la préférence des structures catégorielles *VN*, *N de N* et *N à N* à l'aide d'un questionnaire, du moteur de recherche Google et de l'étude de la productivité dans le corpus frWaC. Ces recherches ne prennent en compte que des expressions désignant des ustensils de cuisine dont la dénomination n'est pas encore lexicalisée.

Les résultats du questionnaire montrent la prédominance des mots composés *VN*, la deuxième fréquence la plus haute est enregistrée parmi des synapsies *N de N* (est occupée par des syntagmes *N de N*), tandis que la structure *N à N* est la moins représentée. Les

⁵⁴ Uniquement des lexèmes construits morphologiquement sont dans ce travail considérés comme mots composés.

anglicismes se sont apparus sporadiquement. Ces données correspondent aux facteurs influençant la création de nouvelles unités lexicales : Etant donné que la langue tend à être la plus économique, les expressions les plus courtes possibles (non suffixées) et sémantiquement transparentes sont les plus préférées. Le facteur du « paradigme existant » joue un rôle important ce qui explique une haute fréquence des composés *VN*. (Cela concerne notamment des expressions dont le verbe de base fait partie également d'autres mots composés.)

L'occurrence des expressions testées dans le questionnaire a été ensuite vérifiée sur la toile (moteur de recherche Google). Les résultats ainsi obtenus indiquent une représentation similaire des expressions du type *VN* et *N de N*. Dans ce cas, le facteur de la longueur du mot n'est pas décisif, l'occurrence des lexèmes suffixés et non suffixés est quasiment identique. Les anglicismes sont minoritairement représentés.

La fin de la partie pratique étudie la préférence des structures catégorielles en fonction de la productivité de leurs bases. Cette analyse est effectuée à l'aide du corpus frWaC. Même si les résultats montrent la prédominance des mots composés, des structures du type *N de N* et *N à N* ne présentent pas un recul important par rapport aux composés *VN*. Or, de point de vue global, il est possible d'observer la préférence des structures longues suffixées. Dans ce cas, le facteur du paradigme existant influence la création de nouveaux mots, mais il n'est pas si fort que dans des recherches précédentes.

En somme, le mémoire a apporté des conclusions suivantes : Sous l'influence du paradigme déjà existant, les composés *VN* ont été utilisés pour dénommer un nouvel instrument là, où sa base entre couramment dans la composition. Dans d'autres cas, les structures *N de N*, *N à N* ont été préférés. Bien que de point de vue quantitative, la représentation des prépositions *à* et *de* soit équilibrée, cela ne signifie pas qu'elles sont complètement interchangeable. Les facteurs qui se sont relevés pertinents pour influencer la création lexicale sont les suivants : la pression du paradigme existant et la fréquence de la base. A notre surprise, la longueur et la structure du lexème n'était pas de si grande importance. (Or, si nous évaluons des syntagmes *N de N* et *N à N* séparément, ce facteur aurait été plus significatif et les composés *VN* seraient plus représentés.)

Bibliografie

ANSCOMBRE, Jean-Claude (1990). Pourquoi un moulin à vent n'est pas un ventilateur.

Langue française. N° 86, s. 103–125. Dostupné z:

http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lfr_0023-8368_1990_num_86_1_5797

APOTHELOZ, Denis (2002). *La construction du lexique français*. Paris: Ophrys.

BAAYEN, Harald (1993). On Frequency, Transparency and Productivity. In: *Yearbook of Morphology*. Dordrecht: Kluwer, s. 181–208. Dostupné z: <http://www.sfs.uni-tuebingen.de/~hbaayen/publications/baayenYoM1993.pdf>

BAAYEN, Harald a Rochelle LIEBER (1991). Productivity and English derivation: a corpus-based study. *Linguistics*. N° 29, s. 801–843. Dostupné z:

<http://www.degruyter.com/view/j/ling.1991.29.issue-5/ling.1991.29.5.801/ling.1991.29.5.801.xml>

BASTUJI, Jacqueline (1974). Aspects de la néologie sémantique. *Langages*. N° 36, s. 6–19.

Dostupné z: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lgge_0458-726x_1974_num_8_36_2270

BAUER, Laurie (2001). *Morphological Productivity [online]*. Cambridge: Cambridge University Press. Dostupné z: <http://www.ebrary.com>

BAUER, Laurie (2009). Typology of compounds. In LIEBER, Rochelle a Pavol ŠTEKAUER. *The Oxford handbook of compounding*. New York: Oxford University Press, s. 343–369.

BENVENISTE, Emile (1974). *Problèmes de linguistique générale II*. Paris: Editions Gallimard.

BISETTO, Antonietta a Sergio SCALISE (2009). The classification of compounds. In: LIEBER, Rochelle a Pavol ŠTEKAUER. *The Oxford handbook of compounding*. New York: Oxford University Press, s. 34–53.

ČERMÁK, František (2010). *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

ČERMÁK, František (2011). *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum Press.

- DAL, Georgette (2003). Productivité morphologique : définitions et notions connexes. *Langue française*. N° 140, s. 3–23. Dostupné z: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lfr_0023-8368_2003_num_140_1_1063
- DARMESTETER, Arsène (1894). *Traité de la formation des mots composés dans la langue française, comparée aux autres langues romanes et au latin*. Paris: [s.n.].
- DUBOIS, Jean (1994). *Dictionnaire de la langue française*. Paris: Larousse.
- ESTOPÀ, Rosa (2009). Les composés populaires de la langue catalane : étude diachronique de la néologie. *Meta: journal des traducteurs /Meta: Translators' Journal*. N° 54, s. 551–565. Dostupné z: <http://www.erudit.org/revue/meta/2009/v54/n3/038314ar.pdf>
- FÁBREGAS, Antonio a Sergio SCALISE (2012). *Morphology: from data to theories*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- FERRARESI, A., BERNARDINI, S., PICCI, G., BARONI, M. (2013). *frWaC*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>
- FRADIN, Bernard (2009). IE, Romance: French. In: LIEBER, Rochelle a Pavol ŠTEKAUER. *The Oxford handbook of compounding*. New York: Oxford University Press, s. 417–435.
- GIARESCU, Anca (1975). *Les mots composés dans les langues romanes*. Paris: Mouton.
- GRÉVISSE, Maurice (1993). *Le bon usage : grammaire française*. Paris: Ducolot.
- GUILBERT, Louis (1975). *La créativité lexicale*. Paris: Larousse.
- KROTT, Andrea, SCHREUDER, Robert a BAAYEN, Harald (1999). Complex Words in Complex Words. *Linguistics*. N° 37, s. 905–926. Dostupné z: <http://www.sfs.uni-tuebingen.de/~hbaayen/publications/KrottSchreuderBaayenLinguistics1999.pdf>
- KŠANDOVÁ, Drahoslava (2008). *Lexikální neologie v současné ruštině*. Praha. Dizertační práce. FFUK.
- MARCELLESI, Christiane (1974). Néologie et fonctions du langage. *Langages*. N° 36, s. 95–102. Dostupné z: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lgge_0458-726x_1974_num_8_36_2278

MEJRI, Salah (2011). Néologie et unité lexicale: renouvellement théorique, polylexicalité et emploi. *Langages*. N° 183, s. 25–37. Dostupné z: <http://www.cairn.info/revue-langages-2011-3-page-25.htm>

MEJRI, Salah a Jean-François SABLAYROLLES (2011). Présentation : Néologie, nouveaux modèles théoriques et NTIC. *Langages*. N° 183, s. 3–9. Dostupné z: <http://www.cairn.info/revue-langages-2011-3-p-3.htm>

MEUNIER, Fanny (2003). La notion de productivité morphologique : modèles psycholinguistiques et données expérimentales. *Langue française*. N° 140, s. 24–37. Dostupné z: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lfr_0023-8368_2003_num_140_1_1064

MOESCHLER, Jacques a Antoine AUCHLIN (2006). *Introduction à la linguistique contemporaine*. Paris: Armand Colin.

MORTUREUX, Marie-Françoise (1997). *La lexicologie entre langue et discours*. Paris: Sedes.

PLAG, Ingo (2004). Productivity. In: BROWN, Keith. *Encyclopedia of Language and Linguistics*, s. 121–128. 2. vydání. Amsterdam: Elsevier. Dostupné z: <http://www2.uni-siegen.de/~engspra/Papers/Morphology/productivity-ell2.pdf>

RADIMSKÝ, Jan (2003). *Italské a vybrané francouzské neologismy z oblasti informatiky a nových médií*. České Budějovice, Jihočeská univerzita.

REY, Alain (1970). *La lexicologie : lectures*. Paris: Klincksieck.

RIEGEL, Martin, PELLAT, Jean-Christophe a René RIOUL (2009). *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF.

SABLAYROLLES, Jean-François (2010). *La néologie en français contemporain*. Paris: Honoré Chamion.

SABLAYROLLES, Jean-François (2011). De la néologie syntaxique à la neologie combinatoire. *Langages*, N° 183, 39–50. Dostupné z: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00657280/document>

STRNADOVÁ, Jana (2008). *Ne de N – analyse morphologique et syntaxique*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

ŠTICHAUER, Pavel (2007). *Tvoření slov v současné italštině*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

ŠTICHAUER, Pavel (2008). *Derivace a kompozice v diachronní perspektivě: nomina agentis ve vývoji italštiny*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

TLFi. *Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales* [online]. 2012 [cit. 2014-11-16]. Dostupné z: <http://www.cnrtl.fr/definition/id%C3%A9ophone>

VILLOING, Florence (2003). Les mots composés VN du français : arguments en faveur d'une construction morphologique. *Cahiers de grammaire*. N° 28, s. 183–196. Dostupné z: <http://w3.erss.univ-tlse2.fr/textes/publications/CDG/28/CG28-10-Villoing.pdf>

VILLOING, Florence (2009). *Les mots composés VN. Aperçus de morphologie du français*. Presses universitaires de Vincennes, s. 175–198. Dostupné z: https://halshs.archives-ouvertes.fr/file/index/docid/617890/filename/Les_mots_composes_VN_Villoing_2009.pdf

VILLOING, Florence (2012a). French compounds. *International Journal of Latin and Romance Linguistics*. N° 24, s. 29–60. De Gruyter Mouton.

VILLOING, Florence (2012b). *Contraintes de taille dans les mots composés : quand la phonologie entre en concurrence avec les contraintes morphologiques*. SHS Web of Conferences [online]. Dostupné z: http://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2012/01/shsconf_cmlf12_000263.pdf

VOSKOVSKAIA, Elena (2013). *La productivité des noms composés en français du XVIIe au début du XXe siècle*. University of Toronto. Disertační práce. Dostupné z: https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/43746/1/Voskovskaia_Elena_201311_PhD_t_hesis.pdf

Přilohy

Néologie en français contemporain

Etudiante en Lettres Modernes à l'Université Charles de Prague, je rédige mon mémoire de Master 2 sur des mots nouveaux en français contemporain. Mon travail est basé sur le questionnaire traitant la préférence de certains mots-composés / constructions morphologiques.

Vous serez chaque fois confronté à une image. Votre tâche est de choisir sa dénomination la plus appropriée. Vous pouvez choisir entre une et plusieurs réponses.

Âge

- 0-19
- 20-34
- 35-49
- 50-64
- 65+

Sexe

- Homme
- Femme

Êtes-vous locuteur natif francophone ?

- Oui
- Non

N° 1

- coupe-beurre
- coupeur de beurre
- coupeur à beurre
- butter cutter

N° 2

- mesure-spaghettis
- mesureur de spaghettis
- mesureur à spaghettis
- spaghetti measurer

N° 3

- tranche-banane
- trancheur de banane
- trancheur à banane
- banana slicer

N° 4

- sépare-jaune
- séparateur de jaune
- séparateur à jaune
- yolk separator

N° 5

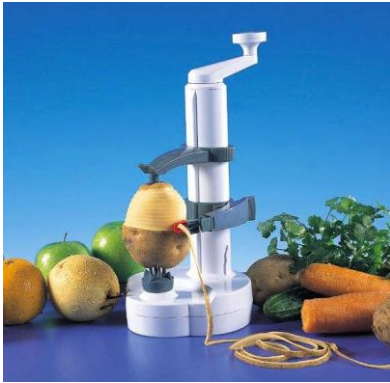
- décortique-fraise
- décortiqueuse de fraises
- décortiqueuse à fraises
- strawberry stem remover

N° 6

- protège-doigts
- protecteur de doigts
- protecteur à doigts
- knife cutting finger protector

N° 7

- épluche-légumes
- éplucheur de légumes
- éplucheur à légumes
- vegetable peeler

N° 8

- casse-œuf
- casseur d'œuf
- casseur à œuf
- egg breaker

N° 9

- découpe-pâtes
- découpeur de pâtes
- découpeur à pâtes
- pasta cutter

N° 10

- équeute-tomate
- équeuteur de tomates
- équeuteur à tomates
- tomato stem remover

Remarques :

Néologie en français contemporain : 2e partie

Dans cette partie, votre tâche est de choisir la phrase correspondant à votre langage courant. Vous pouvez choisir entre une et plusieurs réponses.

N° 1

- Pour éviter les traces de coquilles dans votre plat, voici un casseur d'œufs.
- Pour éviter les traces de coquilles dans votre plat, voici un casse-œuf.
- Pour éviter les traces de coquilles dans votre plat, voici un casseur à œufs.
- Pour éviter les traces de coquilles dans votre plat, voici un egg breaker.

N° 2

- Je mets combien de spaghettis pour nous quatre ? - Je ne sais pas, prends le nouveau mesure-spaghettis qu'on a de la grand-mère.
- Je mets combien de spaghettis pour nous quatre ? - Je ne sais pas, prends le nouveau mesureur de spaghettis qu'on a de la grand-mère.
- Je mets combien de spaghettis pour nous quatre ? - Je ne sais pas, prends le nouveau mesureur à spaghettis qu'on a de la grand-mère.
- Je mets combien de spaghettis pour nous quatre ? - Je ne sais pas, prends le nouveau spaghetti mesurer qu'on a de la grand-mère.

N° 3

- Tranche-banane, ustensile idéal pour préparer des salades de fruits, des desserts gourmands ou simplement le goûter des plus petits !
- Trancheur de banane, ustensile idéal pour préparer des salades de fruits, des desserts gourmands ou simplement le goûter des plus petits !
- Trancheur à banane, ustensile idéal pour préparer des salades de fruits, des desserts gourmands ou simplement le goûter des plus petits !
- Banana slicer, ustensile idéal pour préparer des salades de fruits, des desserts gourmands ou simplement le goûter des plus petits !

N° 4

- Cassez un œuf dans une assiette, puis aspirez le jaune à l'aide d'un sépare-jaune.
- Cassez un œuf dans une assiette, puis aspirez le jaune à l'aide d'un séparateur de jaune.
- Cassez un œuf dans une assiette, puis aspirez le jaune à l'aide d'un séparateur à jaune.
- Cassez un œuf dans une assiette, puis aspirez le jaune à l'aide d'un yolk separator.

N° 5

- Le découpe-pâtes vous permet de couper la pâte en différents formats : lasagnette, pappardelle, chiacchere, tortellinis...
- Le découpeur de pâtes vous permet de couper la pâte en différents formats : lasagnette, pappardelle, chiacchere, tortellinis...
- Le découpeur à pâtes vous permet de couper la pâte en différents formats : lasagnette, pappardelle, chiacchere, tortellinis...
- Le pasta cutter vous permet de couper la pâte en différents formats : lasagnette, pappardelle, chiacchere, tortellinis...

N° 6

- Incroyable ce que les gens inventent ! Comment pouvait-on se passer d'un décortique-fraise ?
- Incroyable ce que les gens inventent ! Comment pouvait-on se passer d'une décortiqueuse de fraises ?
- Incroyable ce que les gens inventent ! Comment pouvait-on se passer auparavant d'une décortiqueuse à fraises ?
- Incroyable ce que les gens inventent ! Comment pouvait-on se passer d'un strawberry stem remover ?

N° 7

- Utilisez l'équeteur à tomates pour retirer facilement le pédoncule et le coeur de la tomate sans l'abîmer.
- Utilisez l'équeute-tomate pour retirer facilement le pédoncule et le coeur de la tomate sans l'abîmer.
- Utilisez l'équeteuse de tomates pour retirer facilement le pédoncule et le coeur de la tomate sans l'abîmer.

Utilisez le tomato stem remover pour retirer facilement le pédoncule et le coeur de la tomate sans l'abîmer.

N° 8

- Il est important, pour un bon fonctionnement, de nettoyer l'épluche-légume et de l'essuyer après chaque usage.
- Il est important, pour un bon fonctionnement, de nettoyer l'éplucheur à légumes et de l'essuyer après chaque usage.
- Il est important, pour un bon fonctionnement, de nettoyer l'éplucheur de légumes et de l'essuyer après chaque usage.
- Il est important, pour un bon fonctionnement, de nettoyer le vegetable peeler et de l'essuyer après chaque usage.

N° 9

- Au moment de servir, couper le beurre en tranches égales à l'aide d'un coupe-beurre et déposer sur votre bifteck préféré.
- Au moment de servir, couper le beurre en tranches égales à l'aide d'un coupeur à beurre et déposer sur votre bifteck préféré.
- Au moment de servir, couper le beurre en tranches égales à l'aide d'un coupeur de beurre et déposer sur votre bifteck préféré.
- Au moment de servir, couper le beurre en tranches égales à l'aide d'un butter cutter et déposer sur votre bifteck préféré.

N° 10

- En acier inoxydable, ce protège-doigt est un secret de chefs pour trancher et couper sans crainte !
- En acier inoxydable, ce protecteur à doigts est un secret de chefs pour trancher et couper sans crainte !
- En acier inoxydable, ce protecteur de doigts est un secret de chefs pour trancher et couper sans crainte !
- En acier inoxydable, ce knife cutting finger protector est un secret de chefs pour trancher et couper sans crainte !

Remarques :